

ТУРБОТА ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ ПРО ПІДВИЩЕННЯ РОЛІ ВИРОБНИЧИХ НАРАД І РОБІТНИЧИХ ЗБОРІВ (1959—1965 рр.)

В. І. Ленін, виступаючи в березні 1918 р. на сьомому екстремному з'їзді РКП(б), говорив: «... для нас важливе залучення до управління державою поголовно всіх трудящих. Це — надзвичайно важке завдання. Але соціалізму не може ввести меншість — партія. Його можуть ввести десятки мільйонів, коли вони навчатися це робити самі. Нашу заслугу ми бачимо в тому, що ми прагнемо до того, щоб допомогти масі взятися за це самим...» [1, с. 50].

Тепер, коли в СРСР побудоване розвинуте соціалістичне суспільство, яке поступово переростає в комуністичне, коли добровільна участь мільйонів трудящих в управлінні державними і громадськими справами стала звичним явищем, яскраво виступає титанічна діяльність Комуністичної партії по всебічному розвитку політичної системи радянського ладу. У боротьбі за інтереси трудящих КПРС завжди спиралась і ще в більшій мірі спирається тепер на народжену революційною творчістю народу розгалужену і злагоджену систему державних і громадських організацій, через яку трудящі залучаються до управління державою і виробництвом, виховуються в дусі пролетарського інтернаціоналізму, вірності ідеалам комунізму.

Партія послідовно і неухильно здійснює програмні положення про дальший розвиток соціалістичної демократії, всіляко сприяє розширенню і поліпшенню діяльності Рад депутатів трудящих, профспілкових, комсомольських та інших громадських організацій. Генеральний секретар ЦК КПРС тов. Л. І. Брежнев у Звітній доповіді Центрального Комітету XXV з'їздові КПРС підкреслив, що партія прагне «...сприяти всебічному розвитку власної активності державних органів і громадських організацій, всемірно стимулювати їх ініціативу» [3, с. 97].

Про це свідчать ефективні заходи, вжиті партією і державою після XXIV з'їзду КПРС. Вони спрямовані на дальше піднесення ролі і впливу цих організацій в усіх сферах життя розвинутого соціалістичного суспільства, на максимальне використання переваг зрілого соціалізму в інтересах підвищення політичної і трудової активності, організованості і свідомості радянських людей [3, 97—102].

Однією з найважливіших ланок у загальній системі соціалістичної демократії, в залученні трудящих до управління державою, виробництвом і громадськими справами є профспілки. Під керівництвом партійних організацій вони активно використовують різноманітні форми соціалістичної демократії, громадського контролю, практичного залучення трудящих до управління.

Серед цих форм велике значення мають постійно діючі виробничі наради (ПДВН), робітничі збори, що активно формують у робітників і службовців навички керування і господарювання, забезпечують більш повне втілення у життя ленінських заповітів про те, щоб усі трудящі стали свідомими борцями за здійснення економічної політики партії. В Програмі КПРС наголошується: «Партія сприятиме тому, щоб профспілки посилювали свою діяльність у справі керівництва господарством, перетворюючи постійні виробничі наради в дедалі дійовіші органи, які сприятимуть поліпшенню роботи підприємств і контролю за виробництвом» [2, с. 93].

Питання про роботу партійних організацій у справі піднесення ролі постійно діючих виробничих нарад і робітничих зборів в колективах підприємств Української РСР в період між ХХІ і ХХІІІ з'їздами КПРС не знайшло висвітлення в історико-партійній літературі. Окремі ж аспекти досліджуваної проблеми привернули увагу радянських істориків.

В статті В. К. Клименка [5] наводяться деякі дані про ПДВН за 1965 рік. Кілька рядків про роботу виробничих нарад в останньому році семирічки ми знаходимо в колективній монографії про робітничий клас Української РСР [4]. А. Г. Митюков у своїй монографії виділяє спеціальний параграф, в якому на матеріалах 1959—1961 рр. розкриває роль ПДВН, як однієї із основних форм участі робітничого класу в управлінні виробництвом [6]. Та в жодній із згаданих праць, по-перше, не аналізується діяльність партійних організацій по активізації роботи виробничих нарад за весь період семирічки, по-друге, взагалі не розглядається питання про робітничі збори, як важливий фактор мобілізації трудящих на розв'язання завдань, що впливають з економічної політики партії — підвищення ефективності виробництва, прискорення науково-технічного прогресу, а також залучення мас до керівництва промисловістю.

Заповнити в деякій мірі цю прогалину і ставить собі на меті автор статті.

У роки семирічки постійно діючі виробничі наради були створені майже на всіх крупних промислових підприємствах Української РСР. В 1961 р. їх налічувалось в республіці понад 20 тис. [9, 1961, 4 жовт.], а в 1965 р. — вже понад 24 тис., об'єднуючи близько 956 тис. трудящих, в тому числі 678 тис. робітників. Лише за останній рік семирічки за пропозиціями трудящих виробничі наради прийняли 322 тис. пропозицій [5, с. 8].

Вони обговорювали злободенні питання розвитку промисловості: підвищення продуктивності праці, прискорення науково-технічного прогресу, підвищення якості вироблюваної продукції і зниження її собівартості, виявлення і використання резервів виробництва тощо. На підставі схвалених нарадами пропозицій адміністрація підприємств видавала накази про перетворення їх в життя.

Про ефективність роботи ПДВН свідчать численні приклади. З ініціативи виробничої наради профком тепловозного цеху Харківського заводу транспортного машинобудування ім. В. О. Малишева розглянув питання про впровадження зварювання. Народа схвалила робочий план, складений на основі пропозицій, внесених бригадиром зварювальників І. Баландіним, майстром А. Синициним, старшим інженером А. Петренком. Здійснення накреслених заходів забезпечило підвищення продуктивності праці на 20—25%. За рішенням наради в цеху була організована школа підвищення кваліфікації робітників, впроваджено багато технічних новин [10, 1959, 2 квіт.].

Тривалий час діяльність великих пресів Харківського тракторного заводу ім. С. Орджонікідзе перебувала в прориві. Виробнича нарада, проаналізувавши стан справ у штампувальному цеху, розробила конкретні заходи, спрямовані на усунення неполадок. Виконання їх було поставлено під пильний контроль. Унаслідок цього «вузькі місця» незабаром вдалося ліквідувати, і дільниця вийшла в число передових [10, 1959, 2 квіт.].

На Єнакіївському металургійному заводі після обговорення виробничою нарадою заходів по автоматизації виробництва було автоматизовано зважування рідкого чавуну на міксері, суміщені пульти управління на пилах стану «800» і насосах стану «550», що дало змогу вивільнити 84 робітника і полегшити працю 415 робітників [15, с. 36].

Велику увагу виробничим нарадам приділяли партійна і профспілкова організації Ждановського заводу важкого машинобудування. Тут, крім заводської ПДВН, функціонувало 32 цехові виробничі наради. Вони регулярно розглядали питання зміцнення виробничої дисципліни, поліпшення виробничо-господарської діяльності заводу.

Для підготовки заходів, які обговорювались нарадою, комітет профспілки підприємства і президія ПДВН залучили широкий актив — передових робітників, службовців, інженерно-технічних працівників. Був встановлений тісний контакт між виробничими нарадами підприємства і первинною організацією раціоналізаторів і винахідників, творчими об'єднаннями трудящих, що працювали на громадських засадах. Здійснення вироблених постійно діючою виробничою нарадою заходів значно покращало ритмічність роботи заводу [5, с. 9].

У роки семирічки добре була поставлена робота виробничих нарад і на інших промислових підприємствах Української РСР — Миколаївському суднобудівному заводі, Луганському заводі ім. Жовтневої революції, Дніпропетровському металургійному заводі ім. Г. І. Петровського, Київському арматурно-машинобудівному заводі, на Одеській фабриці ім. В. В. Воровського [9, 1961, 4 жовт.].

Партійні комітети і бюро постійно цікавились діяльністю виробничих нарад, подавали дійову допомогу профспілковим

організаціям у налагодженні їх роботи. Так, у серпні 1960 р. бюро Комунарського міськкому Компартії України розглянуло питання про «Керівництво профспілковою організацією доменного цеху металургійного заводу постійно діючою нарадою». Бюро виявило серйозні недоліки в роботі наради: засідання її відбувалися часто-густо за участю меншої половини, цеховий комітет профспілкової організації не використав ПДВН для обговорення планів застосування нової техніки, механізації виробництва і впровадження пропозицій раціоналізаторів і винахідників [13, ф. 181, оп. 3, спр. 983, арк. 282—283].

Кадієвський міськком Компартії України, обговоривши у вересні 1962 р. питання про діяльність постійно діючих нарад на шахтах Іллічівського району, відзначив, що на окремих підприємствах господарські керівники і голови шахтних профспілкових комітетів недооцінювали роль виробничих нарад. Наприклад, на шахті імені ХХІІ з'їзду КПРС в 1962 р. відбулася тільки одна нарада; на шахті № 8-8-біс—дві. На цих же підприємствах виробничі наради скликалися похапцем, без відповідної підготовки і широкої участі трудящих. А тому в ході наради робітники майже не виступали і не вносили пропозицій [13, ф. 185, оп. 2, спр. 119, арк. 54].

Аналогічні недоліки мали місце в роботі ПДВН і інших підприємств: на Дніпропетровському заводі сільськогосподарського машинобудування нарада не переобиралась з 1959 по 1962 рр. У 1961 р. тут було проведено лише одне засідання ПДВН [12, ф. 19, оп. 38, спр. 40, арк. 157]. В м. Марганці Дніпропетровської області на руднику ім. 40-річчя Жовтня з початку 1961 р. по червень 1962 р. на п'яти засіданнях виробничої наради виступило лише три робітники. При обговоренні питання про розвиток комплексної механізації праці на шахтах і в цехах рудника виступило чотири чоловіки, серед них жодного робітника [12, ф. 19, оп. 38, спр. 40, арк. 40].

На деяких підприємствах був відсутній належний контроль за виконанням рішень, які приймалися. Так, розроблені в квітні 1962 р. заводською виробничою нарадою Дніпродзержинського металургійного заводу ім. Ф. Е. Дзержинського заходи по поліпшенню якості вироблюваної продукції не були проведені в життя. За сім місяців, що минули після наради, підприємство виробило некондиційного чавуну 18,4 тис. т, брак у прокатних цехах становив 27,0 тис. т, в сталеплавильних — 34,6 тис. т [12, ф. 19, оп. 38, спр. 153, арк. 211].

Важливим засобом залучення трудящих до управління виробництвом, комуністичного виховання є також робітничі збори. Життя показує, що робітничі збори лише тоді досягають своєї мети, коли на них виносяться найважливіші питання виробничого і громадського життя колективів, коли вони ретельно готуються і проводяться під контролем і за допомогою партійних організацій.

На шахті «Гігант» Кривбасу, наприклад, робітничі збори в досліджуваний період перетворились на практичні університети підвищення продуктивності праці. Їх стали проводити з ініціативи партійних груп дільниць № 2, № 4. Збори проходили безпосередньо на робочих місцях, з конкретною розповіддю і показом, як і чому той або інший вибійник домагається високої продуктивності праці [5, ф. 19, оп. 38, спр. 153, арк. 50].

Робітничі збори Луганського заводу ім. 20-річчя Жовтня, що відбулися у травні 1964 р., з метою поліпшення роботи дільниці пальців для гусениць трактора ДТ-54 рекомендували збільшити потужність калібрувального відділення, поставити до ладу два протяжні стани. Здійснення цих заходів забезпечило виконання дільницею виробничих завдань [11, 1964, 10 трав.].

Хорошою традицією стали робітничі збори на Харківському заводі транспортного машинобудування ім. В. О. Малишева. Вони проходили в першу середу кожного місяця. В передовій статті «Робітнича газета» писала: «Авторитетні збори на Харківському заводі ім. Малишева. Багато чудових починів тепловозобудівників народилося саме в процесі колективного обговорення найбільш хвилюючих питань у бригадах, на дільницях, у змінах» [8, 1962, 5 жовт.].

Одна з найважливіших переваг соціалізму — можливість і необхідність науково управляти виробництвом. Основним принципом організації і управління в нашій країні є, як відомо, принцип демократичного централізму. Нерозривний зв'язок централізму і демократії проявляється в управлінні через єдність дисципліни й ініціативи, колегіальності і єдиноначальності. Цей зв'язок знаходить відображення також у поєднанні адміністративних і економічних методів управління, державних і громадських його форм.

Принцип демократичного централізму дає можливість управлінському апарату спиратись на робітничу громадськість у розв'язанні завдань, пов'язаних з удосконаленням системи управління і організації виробництва.

Але в досліджуваний період зустрічались серед керівників підприємств люди, які в своїй практичній роботі діяли у відриві від громадських організацій, намагалися керувати методами голого адміністрування. Газета «Правда» в передовій статті «Товариш директор» навела приклад, коли директор Дрогобицького автокранного заводу лише за другу половину 1964 р. виніс підлеглим працівникам 48 доган і 23 попередження. За цей час він звільнив 168 чоловік, а 131 працівник пішов з заводу «за власним бажанням» [7, 1965, 26 лют.].

Але ці заходи не дали бажаних наслідків. У тому ж півріччі підприємство тільки один раз — у липні — виконало місячне завдання. Обладнання було завантажено наполовину, собівартість продукції перевершувала планову [7, 1965, 26 лют.].

Необхідно зазначити, що на деяких заводах, фабриках, шахтах роль робітничих зборів була знижена, при підготовці і проведенні їх допускався формалізм.

Вивчивши в квітні 1961 р. практику підготовки і проведення робітничих зборів на тракторному заводі, бюро Харківського міськкому Компартії України зробило висновок, що вони мало розглядали конкретних питань, пов'язаних з поліпшенням організації виробництва, зростанням продуктивності праці, механізацією і автоматизацією виробничих процесів. Цехові збори на підприємстві проводились рідко, лише на перших змінах і під час перерви на обід, підготовка їх велась наспіх. Обговорювалися в основному підсумки роботи за певний період і приймалися соціалістичні зобов'язання [14, ф. 69, оп. 33, спр. 17, арк. 13].

Бюро Кадіївського міськкому Компартії України, обговоривши у вересні 1962 р. питання про підготовку і проведення робітничих зборів на шахтах Іллічівського району, відзначило, що збори нерідко проходили за низької явки і слабкої активності трудящих, рішення, які схвалювалися, мали загальний характер, не вказувались строки виконання пропозицій і відповідальні особи за це, не встановлювався дійовий контроль за їх здійсненням [13, ф. 195, оп. 2, спр. 119, арк. 54].

Так, 13 березня 1962 р. робітничі збори шахти № 8-8-біс розглянули питання про хід виконання зобов'язань за першу декаду місяця, але не накреслили практичних заходів для усунення виявлених недоліків [13, ф. 195, оп. 2, спр. 119, арк. 54].

Серйозним недоліком робітничих зборів була їх однотипність, шаблонність порядку денного. З року в рік на них, як правило, обговорювалися підсумки роботи колективів за певний час, і приймалися зобов'язання на наступний період. Звичайно, це важливі питання і вони заслуговують на увагу. Але коли тільки ці проблеми фігурували в порядку денному, то неминуче збори перетворювались на формальність, робітники не виявляли до них справжнього інтересу. В роки семирічки, як відзначала «Робітнича газета», рідко ще виносились на збори питання підвищення культурно-технічного рівня, економічного і загальноосвітнього навчання робітників і службовців [8, 1962, 5 жовт.].

Другим недоліком було те, що в обговоренні питань на зборах часто-густо брало участь вузьке коло осіб. «Штатні» оратори нерідко відтісняли на задній план рядових робітників, передовиків виробництва, які могли висловити цінні думки і пропозиції.

Таким чином, в досліджуваній період партійні організації республіки, поряд з іншими завданнями, розв'язували проблему дальшого вдосконалення і підвищення ефективності промислового виробництва, залучення широких мас трудящих до його управління шляхом активізації роботи постійно діючих виробничих нарад, піднесення ролі робітничих зборів, зборів трудових

колективів в цілому, розвитку технічної творчості робітників, інженерно-технічних працівників.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ленін В. І. Сьомий екстрений з'їзд РКП(б).— Повне збір. тв., т. 36, с. 1—73.
2. Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. К., Держполітвидав УРСР, 1961. 126 с.
3. Брежнєв Л. І. Звіт Центрального Комітету КПРС і чергові завдання партії в галузі внутрішньої і зовнішньої політики. К., Політвидав України, 1976. 109 с.
4. Історія робітничого класу Української РСР. т. II, К., «Наук. думка», 1967. 506 с.
5. Клименко В. К. Робота профспілок України по залученню трудящих до управління виробництвом у період між XXII і XXIII з'їздами КПРС. — «Український історичний журнал», 1966, № 3, с. 3—14.
6. Митюков А. Г. Рабочий класс Украины в борьбе за развитие промышленности (1956—1961 гг.). К., «Наук. думка», 1965. 198 с.
7. «Правда», орган Центрального Комітета КПРС.
8. «Рабочая газета», орган Центрального Комітета Компартії України.
9. «Труд», орган Всесоюзного Центрального Совета Профессиональных Союзов.
10. «Красное знамя», орган Харьковского обкома Компартії України и областного Совета депутатов трудящихся, Харьковского горкома Компартії України и городского Совета депутатов трудящихся.
11. «Луганская правда», орган Луганского обкома Компартії України и областного Совета депутатов трудящихся, Луганского горкома Компартії України и городского Совета депутатов трудящихся.
12. Партійний архів Дніпропетровського обкому Компартії України.
13. Партійний архів Луганського обкому Компартії України.
14. Партійний архів Харківського обкому Компартії України.
15. Поточний архів Української ради профспілок.— Стенограма третього пленуму Української ради профспілок, 15 серпня 1962 р.

О. С. МАКАРЕНКО

**ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РСР
ПО ПРИСКОРЕННЮ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ І
ПІДВИЩЕННЮ ЯКОСТІ ВИРОБЛЮВАНОЇ ПРОДУКЦІЇ В 1961—1966 рр**

**(на матеріалах Харківської, Запорізької, Полтавської і
Сумської областей)**

У-створенні матеріально-технічної бази комунізму в нашій країні велику роль відіграє прискорення науково-технічного прогресу.

В. І. Ленін, розроблюючи план будівництва соціалізму в нашій країні, науково обгрунтував роль техніки у створенні нового суспільства, вказав на найважливіші напрямки технічного прогресу, за допомогою якого можна перетворити відсталу Росію в передову індустріальну державу. Ще в перші роки Радянської влади він висунув завдання всі наявні досягнення науки і техні-

ки поставити на службу соціалістичної перебудови суспільства, всю країну перевести «...на вищу технічну базу» [1, т. 40, с. 105]. Головну роль він відводив важкій промисловості яка «становить основу соціалістичної господарської організації» [2, т. 43, с. 71].

Вказівки В. І. Леніна актуальні і нині. КПРС проявляє повсякденну турботу про прискорення науково-технічного прогресу, створення і випуск найсучасніших високопродуктивних машин, механізмів, приладів, засобів автоматики, радіоелектроніки тощо. У Програмі КПРС підкреслюється, що максимальне прискорення науково-технічного прогресу — найважливіше загальнонародне завдання [3, с. 181]. В Звітній доповіді XXV з'їзду КПРС Генеральний секретар Л. І. Брежнев вказував, що прискорення науково-технічного прогресу лишається першочерговим завданням десятої п'ятирічки [7, с. 56].

Створення і впровадження нової техніки, передової технології, суцільна електрифікація країни, механізація і автоматизація виробничих процесів полегшують умови праці, підвищують продуктивність праці і ефективність суспільного виробництва, якість продукції, що виготовляється, прискорюють темпи розвитку народного господарства.

Значний досвід роботи у справі прискорення науково-технічного прогресу в промисловості і підвищення якості промислової продукції в ці роки нагромадили парторганізації України. Вивченню і узагальненню його присвячено чимало друкованих праць істориків і економістів, партійних і радянських працівників.

Так, у заключному розділі монографії О. О. Нестеренка аналізується розвиток технічного прогресу і виробничого досвіду в промисловості УРСР протягом 1959—1965 рр. [12]. Про основні шляхи науково-технічного прогресу в промисловості республіки і про впровадження у виробництво нової техніки й прогресивної технології йдеться у праці П. Т. Рушенка [14]. А. Г. Митюков [11] у брошурі висвітлює творчу працю робітничого класу. України, а І. З. Соколов [15] присвятив статтю боротьбі партійних організацій підприємств Харкова за технічний прогрес, спеціалізацію і підвищення якості вироблюваної продукції.

Автор даної статті ставить перед собою завдання прослідкувати діяльність партійних організацій України в період між XXII і XXIII з'їздами КПРС по прискоренню науково-технічного прогресу і підвищенню якості вироблюваної продукції.

У 1961—1966 рр. партійні організації Харківської, Полтавської і Сумської областей провели різнобічну роботу для прискорення темпів науково-технічного прогресу і підвищення якості промислової продукції. До головних напрямків їх діяльності в даній галузі належали: комплексна механізація і автоматизація виробничих процесів, впровадження нової прогресивної технології, модернізація обладнання, спеціалізація і кооперування виробництва, розвиток технічної творчості праців-

ників промисловості. Цим забезпечувалося створення нових високопродуктивних машин, обладнання і приладів.

Велику допомогу партійним організаціям України в мобілізації трудящих на прискорення науково-технічного прогресу надавав Центральний Комітет КПРС. 16 січня 1962 р. він прийняв постанову «Про досвід парткому металургійного заводу «Запоріжсталь» ім. С. Орджонікідзе по організації впровадження у виробництво найновіших досягнень науки, техніки і передових методів праці» [5, с. 10], в якій зазначалося, що парторганізація заводу проводить значну організаторську і політичну роботу по мобілізації трудящих на боротьбу за здійснення висунутих ХХІІ з'їздом КПРС завдань по прискоренню науково-технічного прогресу. В цехах і відділах заводу на громадських засадах були організовані конструкторські бюро і комплексні бригади, спеціалістів, технічні кабінети, які розробляли пропозиції, пов'язані з подальшим вдосконаленням виробництва і сприяли їх виконанню.

ЦК КПРС поставив перед парткомом заводу завдання наполегливо боротися за впровадження у виробництво нової техніки і передового досвіду, механізацію і автоматизацію виробничих процесів, покращання якості продукції, що виготовляється, вдосконалення форм і методів партійного контролю за здійсненням заходів по прискоренню технічного прогресу.

19 січня 1962 р. газета «Правда» виступила з передовою статтею «Досвід «Запоріжсталі» — всім металургам країни», в якій була дана висока оцінка роботи парткому заводу по впровадженню у виробництво найновіших досягнень науки, техніки й передових методів праці і поставлені перед металургами країни нові завдання в цій галузі [8, 1962, 19 січ.].

20 січня Запорізький обком КП України обговорив постанову ЦК КПРС від 16 січня 1962 р. і накреслив заходи по її виконанню. Він провів нараду секретарів міськкомів і райкомів партії, партійних, профспілкових, комсомольських і господарських керівників металургійних підприємств області, на котрій розробили організаційно-технічні заходи по виконанню нових завдань, поставлених перед металургами країни в галузі дальшого прискорення науково-технічного прогресу. Партійні збори, що потім відбулися на всіх металургійних підприємствах області, намітили конкретні організаційні заходи по комплексній механізації і автоматизації виробництва в головних цехах своїх підприємств, поліпшення його технології і якості вироблюваної продукції [16, ф. 1, оп. 214, спр. 563, арк. 54].

Трудящі «Запоріжсталі» в рекордно-короткий строк — за 60 днів — реконструювали доменну піч, в результаті чого її потужність виросла в півтора рази. Були також реконструйовані шість агломераційних машин, мала мартенівська піч і т. п. [8, 1962, 19 січ.].

Постанова ЦК КПРС лягла в основу дальшої роботи по прискоренню науково-технічного прогресу в промисловості не тільки Запорізької обласної парторганізації, але і всіх інших парторганізацій республіки. Бюро Харківського обкому КП України в постанові від 16 травня 1962 р. «Про роботу технічного управління раднаргоспу по забезпеченню дальшого технічного прогресу, на машинобудівних підприємствах в зв'язку з рішенням XXII з'їзду КПРС» [19, ф. 10924, оп. 4, спр. 32, арк. 153] зобов'язало райкоми і міськкоми партії, промислово-виробничі парткоми, партійні організації підприємств області взяти під суворий контроль виконання планів впровадження нової техніки у виробництво, підвищити вимоги до технічних керівників за стан справ механізації і автоматизації виробничих процесів і впровадження нової технології — головного важеля підвищення якості продукції [19, ф. 10924, оп. 4, спр. 32, арк. 159].

Велику роботу у справі прискорення науково-технічного прогресу провели, зокрема, Ленінський і Комінтернівський райкоми Компартії України м. Харкова. Питання технічного вдосконалення виробництва вони систематично обговорювали на зборах партактиву, пленумах, засіданнях бюро райкомів, семінарах і нарадах секретарів первинних парторганізацій підприємств. Так, в 1961—1963 рр. бюро Комінтернівського райкому партії розглянуло понад 30 питань, які торкалися технічного вдосконалення виробництва і підвищення якості продукції. Парторганізації підприємств цього району постійно здійснювали контроль за ходом виконання заходів по створенню нової техніки і впровадженню передової прогресивної технології. У 1961—1966 рр. на підприємствах Комінтернівського району було встановлено 32 автоматичні, напівавтоматичні і 210 потокових ліній, що сприяло значному підвищенню якості виробів. Вони освоїли виробництво 215 назв нових машин, механізмів, устаткування [19, ф. 60, оп. 40, спр. 16, арк. 31].

З великим піднесенням працювали над технічним вдосконаленням виробництва і домоглися значних успіхів парторганізації і колективи Конотопського (Сумщина) машинобудівного заводу «Червоний металіст» [18, ф. 40, оп. 11, спр. 16, арк. 36] і заводу ім. Малишева (Харків). Малишевці в 1963 р. освоїли виробництво нових дизелів «Д-70» і газових двигунів «11 ГД 100» для газопроводу «Бухара — Урал» [10, 1964, 26 черв.].

В авангарді цієї боротьби були комуністи. Передовики виробництва бригадири слюсарів складальників М. Башков і І. Нікулін, токарь Г. Михайлов та ін. зобов'язалися скоротити строки оброблення деталей і складання вузлів на 15—20%, виконуючи роботу тільки на відмінно [10, 1964, 24 лют.].

Про систематичну увагу ЦК КПРС до діяльності парторганізації України по прискоренню науково-технічного прогресу свідчить також постанова ЦК КПРС від 31 жовтня 1962 р. «Про роботу партійного комітету Новокраматорського машинобудів-

ного заводу по прискоренню технічного прогресу і поліпшенню якості вироблюваної продукції». [4, с. 380]. У ній зазначалося, що важливу роль у боротьбі парткому заводу у справі підвищення якості продукції відіграла його робота по модернізації застарілих машин і агрегатів. Разом з тим у постанові ЦК КПРС підкреслювалося, що не вся продукція підприємства відповідає сучасним вимогам. ЦК звернув увагу парторганізації і господарських керівників заводу на послаблення боротьби за покращення якісних показників роботи [4, с. 381]. Ця постанова надала допомогу парторганізації не тільки Новокраматорського машинобудівного заводу, але й усіх інших підприємств країни.

Виконуючи вказівки ЦК КПРС, партійні організації України провели значну роботу по оновленню діючого устаткування на промислових підприємствах республіки. 1 грудня 1962 р. бюро Харківського обкому Компартії України розглянуло питання «Про заходи по прискоренню модернізації устаткування на підприємствах раднаргоспу» і прийняло постанову, в котрій говорилося, що виконуючи рішення ХХІІ з'їзду партії, пленумів ЦК КПРС, колективи підприємств раднаргоспу провели деяку роботу по модернізації устаткування, оновленню парку верстатів, що дало змогу забезпечити виконання завдань по випуску і підвищенню якості продукції. За 3,5 роки семирічки на підприємствах економічного району модернізовано понад 10 тис. одиниць металорізального, ковальсько-пресового та іншого технологічного устаткування або 20% всього верстатного парку. На більшості підприємств економічного району модернізація устаткування проводилася в напрямку підвищення якості продукції, переобладнання в автомати, напівавтомати і спеціальні верстати [19, ф. 2, оп. 120, спр. 48, арк. 203].

Бюро постановило зобов'язати міськкоми, райкоми партії, партійні організації промислових підприємств проводити і далі модернізацію діючого металообробного та іншого технологічного устаткування, що дало можливість підвищити випуск і якість продукції [19, ф. 2, оп. 120, спр. 48, арк. 204].

Значну роботу по модернізації устаткування в 1961—1966 рр. провели партійні організації й інших підприємств республіки. Полтавському тепловозоремонтному заводу необхідні були спеціальні верстати для обробки коліс тепловозів. Порадившись з комуністами, парторганізація колісного цеху запропонувала обновити два верстати, підвищити їх продуктивність і точність обробки деталей. Від реалізації цієї пропозиції завод закономірно в 160 тис. крб. [13, с. 151—152]. На Сумському насосному заводі за пропозицією парткому було модернізовано високонапорні насоси, коефіцієнт корисної дії яких після цього зріс на 5%, а довговічність — удвоє [18, ф. 4, оп. 44, спр. 15, арк. 60].

Одним з основних напрямків прискорення науково-технічного прогресу в промисловості є також спеціалізація виробництва. У Програмі КПРС підкреслюється: «Розвиток спеціалізації і ко-

оперування, а також доцільне комбінування споріднених підприємств — одна з найважливіших умов технічного прогресу і раціональної організації суспільної праці» [3, с. 65].

Спеціалізація промисловості Харківського економічного району в 1961—1966 рр. проводилася у напрямку скорочення і концентрації галузей промисловості, скорочення номенклатури виробів на одних підприємствах і передача їх іншим. Вона здійснювалася більш ніж на половині всіх підприємств машинобудування та інших галузей промисловості [19, ф. 10924, оп. 2, спр. 24-а, арк. 12].

Унаслідок спеціалізації, проведеної на машинобудівних заводах Харківського економічного району, в 1961—1963 рр. було знято з виробництва близько 100 найменувань виробів, що не відповідали їх профілю і передано іншим спеціалізованим підприємствам [19, ф. 10924, оп. 2, спр. 24-а, арк. 19].

Спеціалізація, технічна реконструкція і зростаюча потужність у тракторній промисловості Харкова дали можливість у 1961—1966 рр. підвищити якість виробів, збільшити випуск продукції на 65%, тобто значно більше, ніж передбачалося планом. Обсяг спеціалізованого виробництва за ці роки зріс у 2,7 рази [19, ф. 10924, оп. 2, спр. 24-а, арк. 26].

На початку 1963 р. Харківський обком Компартії України, парторганізації підприємств разом з господарниками розробили заходи подальшої спеціалізації підприємств, в першу чергу таких провідних галузей як тракторне і сільськогосподарське машинобудування, електромашинобудування, верстатобудування тощо. Одночасно була продумана спеціалізація виробництва заготовок, інструменту та інших виробів міжгалузевого застосування. Розроблені заходи затвердив обком партії у січні 1963 р. [19, ф. 10924, оп. 2, спр. 43, арк. 3] і поклав їх в основу діяльності усіх парторганізацій і керівників підприємств Харківського економічного району. Їх передбачалося здійснити до 1966 р. на 18 підприємствах. Розрахунки економістів показали доцільність цього. За рахунок спеціалізації виробництва забезпечувалося 23% загального приросту продукції, в тім числі 36% приросту продукції в машинобудуванні [19, ф. 10924, оп. 2, спр. 24, арк. 45].

Розвиток спеціалізації створює умови не тільки для удосконалення організації виробництва. Він, разом з тим, дає змогу колективам підприємств розгорнути боротьбу за підвищення якості, надійності і довговічності виробів. А це — одне з центральних завдань, поставлених партією перед колективами промислових підприємств.

Партійними організаціями і господарськими керівниками промислових підприємств Харківського економічного району було чимало зроблено організаційно-технічних заходів, спрямованих на підвищення якості виробів, здійснено уніфікацію деталей вузлів металоріжущих верстатів, дизелів, парових турбін, електро-

устаткування, кондиціонерів та інших виробів. Протягом 1961—1966 рр. на машинобудівних підприємствах зняли з виробництва 665 застарілих конструкцій і освоїли 1439 нових типів виробів з більш високими економічними показниками [19, ф. 10924, оп. 2, спр. 34-а, арк. 29].

У 1963 р. спеціальна комісія, створена Харківським обкомом Компартії України, провела аналіз технічного рівня продукції, котру виготовляли машинобудівні заводи. Він показав, що майже кожна четверта машина, збудована на підприємствах економічного району, не відповідає сучасному рівню науки і техніки. Тому в січні 1964 р. обком партії прийняв рішення «Про розроблення заходів по поліпшенню якості, підвищенню надійності і довговічності машин, устаткування і приладів, які випускаються машинобудівними підприємствами Харківського раднаргоспу» [19, ф. 10924, спр. 34-а, арк. 29]. У рішенні ставилося завдання домогтися того, щоб до 1968 р. продукція машинобудівних підприємств раднаргоспу за своїми економічними показниками відповідала сучасному рівню розвитку світової науки і техніки. Так, малишевці в 1964 р. здійснювали заходи щодо зниження зносу основних деталей, що дало змогу збільшити пробіг тепловозу до першого капітального ремонту від 600 тис. до 750 тис. кілометрів. Це мало економічний ефект у 520 тис. крб. на рік. Завод освоїв випуск колінвалів двигунів з надміцного чавуну за новою сучасною технологією, в результаті чого міцність деталі зросла на 27% [20, фр.-5716, оп. 1, спр. 1427, арк. 26].

Виконуючи рішення обласного комітету Компартії України, колективи заводів Харківського економічного району вже в 1964—1965 рр. підвищили надійність і довговічність 900 найменувань машин і приладів. Економія від цього для народного господарства становила понад 28 млн. крб. Покращання якості, підвищення надійності і довговічності виробів стало непорушним законом життя і діяльності кожного виробничого колективу, кожної партійної організації.

Таким чином, в 1961—1966 рр. парторганізаціями Харківської, Полтавської і Сумської областей була проведена значна робота по прискоренню науково-технічного прогресу в промисловості і підвищенню якості вироблюваної продукції. Аналіз їх діяльності показує, що там, де парторганізації вміло будували свою роботу, систематично, цілеспрямовано розв'язували актуальні питання, там значно успішніше створювалися і впроваджувалися нова техніка, комплексна механізація і автоматизація виробничих процесів, освоювалася передова технологія, модернізація устаткування, зростала продуктивність праці і підвищувалася якість продукції.

Виконуючи рішення XXII з'їзду КПРС і XXII з'їзду Компартії України, постанови ЦК КПРС, трудящі республіки під керівництвом парторганізацій в досліджуваній період домоглися помітних успіхів у прискоренні науково-технічного прогресу в на-

родному господарстві, підвищенні якості промислової продукції і покращанні техніко-економічних показників. У промисловості республіки підвищувалася питома вага галузей, що були провідними у технічному переозброєнні підприємств. Це дало змогу в більших масштабах здійснити механізацію і автоматизацію виробничих процесів, впровадити передову технологію і організацію праці, створити близько 4 тис. сучасних високоякісних зразків машин, приладів, обладнання і матеріалів, пустити понад 1 тис. механізованих цехів, дільниць і підприємств [6, с. 10].

Боротьба за подальше прискорення науково-технічного прогресу і підвищення якості продукції, продовжує залишатися важливим завданням Комуністичної партії і Радянського уряду. В «Основних напрямках розвитку народного господарства СРСР на 1976 — 1980 роки», прийнятих XXV з'їздом КПРС, говориться, що і в роки десятої п'ятирічки важливим економічним завданням партії є прискорення темпів комплексної механізації і автоматизації виробничих процесів в усіх галузях народного господарства, подальше покращання якості і асортименту продукції [9, 1976, 7 берез.].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ленін В. І. Доповідь про роботу ВЦВК і Раднаркому на першій сесії ВЦВК VII скликання 2 лютого 1920 р. — Повне збір. тв., т. 40, с. 85—106.
2. Ленін В. І. X з'їзд РКП(б). Заключне слово по доповіді про заміну розверстки натуральним податком 15 березня 1921 р. — Повне збір. тв., т. 43, с. 65—75.
3. Програма КПРС, К., Політвидав України, 1961, 126 с.
4. КПСС в резолюціях і рішеннях съездів, конференцій и Пленумов ЦК. Изд. 8-е, т. 8, М., Политиздат, 1972, с. 380—385.
5. Рішення партії и правительства по хозяйственным вопросам (1962—1965 гг.). Сб. документов за 50 лет. В 8-и т., т. 5, М., Политиздат, 1968, с. 10—15.
6. Матеріали XXIII з'їзду Комуністичної партії України. К., Політвидав України, 1966, 113 с.
7. Брежнев Л. І. Звіт Центрального Комітету КПРС і чергові завдання партії в галузі внутрішньої і зовнішньої політики. Доповідь XXV з'їздові КПРС. К., Політвидав України, 1976, 109 с.
8. «Правда», орган ЦК КПРС.
9. «Рад. Україна», орган ЦК Компартії України.
10. «Тепловозник», орган парткома дирекції, завкома профсоюзу и комітета ЛКСМУ заводу транспортного машиностроения им. Малышева.
11. Мітюков О. Г. Творчою працею. Роль робітничого класу в технічному прогресі промисловості України. К., «Знання», 1963 48 с.
12. Нестеренко А. А. Розвиток промисловості на Україні Ч. III К., «Наук. думка», 1966, 486 с.
13. Полтавский тепловозремонтный завод им. А. А. Жданова, Х., «Пропор», 1971, 208 с.
14. Рущенко П. Т. Діяльність Комуністичної партії України по прискоренню науково-технічного прогресу в промисловості. Х., Вид-во Харк. ун-ту, 1969, 203 с.
15. Соколов І. З. В боротьбі за технічний прогрес. — «Комуніст України», 1966, № 3, с. 20—27.
16. Партархів Інституту історії ЦК Компартії України.

17. Партархів Полтавського обкому Компартії України.
18. Партархів Сумського обкому Компартії України.
19. Партархів Харківського обкому Компартії України,
20. Харківський обласний державний архів.

П. Г. КРАСНЯШИХ

ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВУЗІВ м. ХАРКОВА ПО ПІДВИЩЕННЮ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ І ТРУДОВОЇ АКТИВНОСТІ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ (1961—1965 рр.)

Успішне виконання завдань комуністичного будівництва багато в чому залежить від рівня підготовки, свідомості та ідейної переконаності молодих фахівців. Звертаючись до учасників Всесоюзного зльоту студентів 19 жовтня 1971 р., Генеральний секретар ЦК КПРС Л. І. Брежнев відзначав нерозривний зв'язок навчання і виховання. «Про це,— говорив він,— треба дбати і дбати повсякчас як у ході викладання наук, так і в організації громадського життя вузів. Величезну роль у цій справі покликані відігравати вузівські партійні і комсомольські організації» [2, с. 409]. —

Харківський обком Комуністичної партії України постійно вдосконалює і розширює сфери участі партійних і комсомольських організацій вищих навчальних закладів у роботі по підготовці висококваліфікованих спеціалістів. Партійні і комсомольські організації вузів нагромадили багатий досвід керівництва викладацькими і студентськими колективами, виховання молоді, підвищення її суспільно-політичної і трудової активності. Всебічне вивчення і використання цього досвіду дає можливість партійним і комсомольським організаціям домагатися нових успіхів у комуністичному вихованні студентської молоді.

У даній статті на прикладі діяльності партійних організацій вузів Харкова у 1961—1965 рр. автор робить спробу вивчити деякі питання підвищення суспільно-політичної і трудової активності студентської молоді у позалекційний час.

У досліджуваний період робота партійних організацій вищих учбових закладів визначалася положеннями Програми партії, рішеннями XXII з'їзду КПРС і XXII з'їзду Комуністичної партії України, постановами ЦК КПРС і ЦК Компартії України.

Питання роботи по розвитку суспільно-політичної активності вузівської молоді постійно перебували під контролем партійних організацій. Так, XVI обласна Харківська партійна конференція (вересень 1961 р.) звернула особливу увагу обласного, міського і районного комітетів Комуністичної партії України, партійних організацій вузів на необхідність виховання у

кожного студента прагнення бути корисним суспільству, зробити свій внесок у будівництво комунізму. Конференція зазначила, що основною умовою прищеплення суспільно-політичної активності студентству має бути поєднання навчання з суспільно-корисною працею, практичним пізнанням ролі праці в соціалістичному суспільстві, формування марксистсько-ленінського світогляду і високої комуністичної свідомості молоді, що навчається [7, л. 14, оп. 2, спр. 845, арк. 9, 14, 15]. Питанням поліпшення формування суспільно-політичної активності студентства, велику увагу приділив актив Київського райкому КП України м. Харкова, що відбувся 5 квітня 1962 р. Він вимагав від партійних організацій вузів міста поліпшити виховну роботу з вузівською молоддю, відшукувати різноманітні й цікаві методи цієї роботи, не припускаючи формалізму й трафарету, залучаючи до участі в ній усіх викладачів [7, ф. 23, оп. 31, спр. 26, арк. 78—80].

У жовтні 1961 року бюро Дзержинського райкому партії (Харків) розглянуло питання «Про стан учбово-виховної роботи у гірничому інституті». З метою поліпшення комуністичного виховання студентської молоді райком партії зобов'язав первинні партійні організації провести загальні збори професорсько-викладацьких колективів вищих учбових закладів і вжити необхідних заходів щодо поліпшення ідейно-виховної роботи серед студентів [7, ф. 14, оп. 1, спр. 929, арк. 10—13], що сприяло підвищенню відповідальності викладачів за їх навчання і виховання.

Цінну ініціативу у формуванні суспільно-політичної активності студентської молоді виявили і первинні парторганізації вузів Харкова, домагаючись масової участі студентів у різних формах і методах виховної роботи. Партійні збори сільськогосподарського (15 травня 1962 р.) [7, ф. 14, оп. 1, спр. 929, арк. 10—13], гірничого (26 квітня 1962 р.) [7, ф. 23, оп. 31, спр. 26, арк. 78] інститутів прийняли рішення домогтися охоплення позалекційною роботою всіх студентів. Це питання виносилося на комсомольські збори у групах і на факультетах.

Так, унаслідок вжитих партійною і комсомольською організаціями заходів по формуванню суспільно-політичної активності студентів уже в 1961—1962 рр. у сільськогосподарському інституті значно підвищилася успішність з суспільних дисциплін (добрі і відмінні оцінки у 1962 р. становили 78%, тоді як у 1959 р. — 61%). У гірничому інституті було створено лекторську групу у складі 75 чол. Її члени влітку 1962 р. прочитали понад 400 лекцій для робітників і колгоспників області [7, ф. 10933, оп. 1, спр. 3, арк. 50—53]. Серед вузівської молоді поширився рух «Мій особистий внесок у будівництво комунізму».

Однією з найпоширеніших і найефективніших форм учас-

ті вихованців вищих учбових закладів у суспільному житті була і залишається лекційна пропаганда.

Члени лекторських груп Харківського інституту інженерів залізничного транспорту за шість місяців 1961 р. прочитали 134 лекції для бригад і ударників комуністичної праці [6, ф. 7, оп. 15, спр. 147, арк. 5—6]. У обороті лекторської групи Харківського політехнічного інституту, що працювала на заводах міста, налічувалося близько 70 найрізноманітніших тем [7, ф. 14, оп. 1, спр. 989, арк. 4].

Крім цього, у вузах працювали постійно діючі факультетські лекторії (університет), поетичні клуби (політехнічний, стоматологічний інститути, університет), бюро по зв'язку з випускниками. Регулярно відбувалися тематичні вечори, лекції, вечори запитань і відповідей, усні журнали, зустрічі з старими більшовиками, видатними вченими, діячами літератури і мистецтва [7, ф. 854, оп. 1, спр. 387, арк. 212]. Активно діяли клуби «Райдуга» в бібліотечному, «Наш сучасник» в інженерно-економічному інститутах; студенти університету зустрічалися з письменником О. Гончаром, матір'ю Зої Космодем'янської — Л. Ф. Космодем'янською, сином Артема (Сергєєва) Артемом та ін. [6, ф. 308, оп. 1, спр. 463, арк. 16]. Дев'ять агіткульбригад і дві бригади художників-плакатистів університету виїжджали в 1962 р. в сільські райони області для проведення політико-масової роботи. Близько 200 студентів-лекторів прочитали на промислових підприємствах міста, в колгоспах і радгоспах області 980 лекцій [6, ф. 854, оп. 1, спр. 387, арк. 212].

XXV з'їзд Комуністичної партії України визначив як одне з найважливіших завдань — виховання молоді на революційних, трудових і бойових традиціях радянського народу, прищеплення їй любові до соціалістичної Вітчизни, готовності до захисту зі зброєю в руках великих завоювань Жовтня.

Вся робота серед молоді повинна бути спрямована на формування у юнаків і дівчат високої класової свідомості і громадської активності, комуністичного ставлення до праці, почуття радянського патріотизму і пролетарського інтернаціоналізму, колективізму, скромності, непримиренності до будь-яких проявів буржуазної ідеології і моралі.

У вузах Харківської області здійснювалася значна робота по військово-патріотичному вихованню. Ось лише кілька прикладів. Студенти інженерно-будівельного інституту в 1965—1966 рр. зібрали цікавий матеріал про 156-й окремий мотострілецький батальйон, що брав участь у визволенні Харкова від фашистів, поставили пам'ятник-обеліск воїнам у селі Маслова Пристань на Белгородщині [5, с. 56—60].

Авіаційний інститут влаштував традиційні походи по місцях боїв на Курській дузі. У 1965 р. в інституті в урочистій

обстановці відкрили меморіальну дошку на честь подвигу Героя Радянського Союзу Я. Л. Райнберга [4, с. 63].

Меморіальну дошку з іменами героїв Великої Вітчизняної війни, колишніх студентів і викладачів — Лялі Убийвовк, Кості Курячого, Шури Дубровіної та багатьох інших встановили в університеті. Традиційними стали вечори-зустрічі студентів інституту радіоелектроніки з представниками військових частин, яким у роки війни присвоєно назву «Харківських» [7, ф. 308, оп. 1, спр. 574, арк. 62].

Усі згадані заходи благотворно впливали на справу комуністичного виховання студентської молоді.

Іншим важливим аспектом діяльності партійних організацій вузів були трудове виховання студентів, безпосередня участь їх у суспільно-корисній праці. В. І. Ленін указував, що «...не можна собі уявити ідеалу майбутнього суспільства без поєднання навчання з продуктивною працею молодого покоління...» [1, с. 464].

В кінці 50-х років зародився масовий рух студентських будівельних загонів. Перший загін київських студентів, що налічував 1370 чол., влітку 1962 р. працював у двох районах Кустанайської області Казахстану. Ще через чотири роки, влітку 1966 р. у 16 районах цієї області працювало вже 6 тис. студентів з 20 міст України [9, с. 16].

Свій трудовий внесок зробили і студенти харківських вузів. Починаючи з 1961 р. вони систематично виїздили на ударні комсомольські будови області і республіки. Так, політехнічний інститут щороку відряджав своїх посланців на будівництво Зміївської комсомольської ДРЕС, Балаклійського цементного заводу, Першотравневого хімкомбінату, на будівельні майданчики Сумського заводу хімічного машинобудування, в колгоспи й радгоспи Харківської області [7, ф. 10924, оп. 2, спр. 28, арк. 216]. Під час канікул 1961 р. 2700 студентів університету відпрацювали понад 35 тис. людино-днів на спорудженні свого učбового корпусу і на ремонті гуртожитків. Вони виконували не тільки допоміжні, але й роботи, які вимагали певної кваліфікації [7, ф. 854, оп. 1, спр. 387, арк. 162]. Влітку 1963 р. студентський будівельний загін харків'ян працював на цілині, в Кустанайській області. Він завоював перехідний Червоний Прапор ЦК ЛКСМ Казахстану. Тільки 60 чол. із загону університету спорудили там три багатоквартирних будинки, три великих зерносклади, прочитали 14 лекцій, дали 7 концертів. Вони ж створили піонерський табір «Супутник», а також зібрали для радгоспної бібліотеки 2 тис. книг [7, ф. 308, оп. 1, спр. 463, арк. 4]. Трудовими ділами відзначився загін автошляхового інституту на спорудженні шосейного шляху в районі Шебелинки Харківської області. Своїми силами споруджували учбовий корпус студенти інституту інженерів комунального будівництва.

Гуртожитки авіаційного, медичного, інженерно-економічного інститутів теж збудовані за активною участю студентів. Бюро Харківського промислового обкому партії України у постанові від 22 червня 1963 р. відзначило велику й корисну роботу, здійснену у позалекційний час, особливо у період літніх канікул студентами Харкова у спорудженні промислових підприємств, шкіл, гуртожитків, тваринницьких ферм [7, ф. 10933, оп. 1, спр. 53, арк. 16]. Обком партії відзначив хорошу роботу по організації суспільно-корисної праці в інституті інженерів комунального будівництва, політехнічному, автошляховому, авіаційному, університеті та ряді інших. Було зауважено, що організація трудової діяльності студентського колективу не завжди відповідала вимогам сучасності, студентські будівельні загони виникали іноді стихійно, обсяг роботи визначався без урахування спеціальності і спроможності студентів, керівники вузів і партійні організації своєчасно не дбали про те, як краще використати трудовий ентузіазм студентів, спрямувати їхню енергію на виконання найважливіших завдань [7, ф. 10933, оп. 1, спр. 53, арк. 17].

У вузах області широко розгорнувся рух по залученню студентів до суспільно-корисної праці. Тільки в 1964 р. обласний СБЗ нараховував понад чотири тисячі чоловік. Вони освоїли понад 7 млн. крб. капіталовкладень. Студенти успішно працювали у Казахстані, у Харківській і Тюменській областях, на будівельних майданчиках учбових корпусів і гуртожитків [7, ф. 10933, оп. 1, спр. 53, арк. 8]. Не лише мільйонами карбованців освоєних капіталовкладень визначалася робота загонів. Незмірно більше їх значення у трудовому вихованні юнаків і дівчат. Частими були випадки, коли студенти, які раніше не брали активної участі в громадському житті вузів, повернувшись з трудового семестру, очолювали курсові і факультетські комсомольські і профспілкові бюро, виїжджали з лекціями в райони області, брали найдіяльнішу участь у громадсько-політичній роботі,— відзначав у своєму рішенні партійний комітет медичного інституту. Понад 80% членів студентських будівельних загонів — активісти медінституту — до такого висновку прийшла його парторганізація [7, ф. 308, оп. 1, спр. 463, арк. 5]. У листопаді 1964 р. відбувся обласний зліт студентських будівельних загонів, що підбив підсумки трудового семестру, дав оцінку роботи загонів, зупинився на недоліках в організації і діяльності студентів у суспільно-корисній праці. Одним з істотних недоліків було те, що за широким залученням до праці мало уваги приділялося політико-виховній роботі як у загонах, так і серед населення.

15 травня 1965 р. Харківський обком партії України розглянув питання про залучення студентської і учнівської молоді до суспільно-корисної праці у період літніх канікул 1965 р. У постанові відзначалося збільшення уваги партійних і комсомоль-

ських організацій вузів до питань трудового виховання студентів. Суспільно-корисна праця студентів області стала важливим засобом зміцнення зв'язку школи з життям, з практикою комуністичного будівництва [ф. 2, оп. 222, спр. 120, арк. 4]. Студентські будівельні загони виробили своєрідні форми організації будівельного виробництва, побуту і життя. Самостійність у розв'язанні складних господарських і виховних завдань — усе це дає змогу говорити про досвід організації життя і праці на студентських будовах, як про цікавий соціально-економічний експеримент. Сучасні форми суспільно-корисної праці студентської молоді склалися на ґрунті славних традицій, закладених першими поколіннями радянських студентів, які принесли з собою у вузи і технікуми революційність, трудовий ентузіазм, класову непримиренність до ворогів соціалізму, почуття пролетарського єднання і тверду віру в торжество комунізму. Здійснення ленінського принципу поєднання виховання і навчання з суспільно-корисною працею, з практикою комуністичного будівництва завжди було почесним обов'язком студентської молоді [9, с. 16].

«Робота цих загонів ще раз доводить, що участь студента в громадському житті — це не гра в самостійність, а повнокровна, практично корисна діяльність, яка багато дає молодій людині, розвиває почуття відповідальності, приносить визнання суспільства» — таку високу оцінку дав Генеральний секретар ЦК КПРС Л. І. Брежнев роботі студентських будівельних загонів у промові на Всесоюзному зльоті студентів [2, с. 411].

Досвід діяльності партійних організацій вузів Харкова — яскраве підтвердження того, що випускник вищого навчального закладу повинен мати не тільки ґрунтовну підготовку з обраної спеціальності, а й володіти високою політичною свідомістю, мати навички агітатора і пропагандиста, бути активним будівником комуністичного суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ленін В. І. Перли народницького прожектерства. — Повне зібр. тв., т. 2, с. 451—481.
2. Брежнев Л. І. Вчитися працювати і боротися по Леніну. — Ленінським курсом, т. 3. К., Політвидав України, 1972, с. 403—412.
3. Шербицький В. В. Звіт Центрального Комітету Компартії України XXV з'їзду Комуністичної партії України. — Матеріали XXV з'їзду Комуністичної партії України. К., Політвидав України, 1976, с. 3—72.
4. Добролетов Н. И. Некоторые опыт военно-патриотического воспитания студенческой молодежи в Харьковском авиационном институте. Тезисы докладов межвузовской научно-теоретической конференции. Х., Изд-во Харьк. ун-та, 1966, с. 96.
5. Коханович Л. И. Молодежь хранит славные традиции отцов. — Ж. «Вестник высшей школы», 1966, № 7, с. 56—60.
6. Партійний архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України.
7. Партійний архів Харківського обкому Компартії України.
8. Архів МВССО УРСР.
9. «Орбіта» — щотижневий видання республіканського штабу студентських цілинних будівельних загонів України, 1967, № 2.

**ТУРБОТА КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ ПО ЗАБЕЗПЕЧЕННЮ
ЕФЕКТИВНОСТІ ПАРТІЙНОЇ ПРОПАГАНДИ В УМОВАХ
БУДІВНИЦТВА КОМУНІЗМУ
(1964—1971 рр.)**

Сила нашого ладу, підкреслюється в Звіті Центрального Комітету КПРС XXV з'їзду партії, у свідомості мас. І партія вважає своєю постійною турботою виховання комуністичної свідомості, готовності, волі і уміння будувати комунізм.

Для виховання ідейно переконаних, активних будівників комуністичного суспільства важливе значення має пропаганда і, перш за все, її центральна ланка — політична освіта. Протягом усієї своєї історії наша партія звертала особливу увагу на розвиток системи партійної освіти, підвищення її ідейно-теоретичного рівня. Удосконалюючи форми і методи політичної освіти, партія завжди прагнула до максимальної її результативності.

Відомо, що в недалекому минулому в нашій ідеологічній роботі, особливо партійній пропаганді, намітився відрив теорії від практики. Заучування окремих теоретичних положень перетворювалось у самоціль вивчення марксистсько-ленінської теорії. XX з'їзд КПРС поставив перед партійними організаціями завдання — подолати відрив пропаганди від практики комуністичного будівництва. «Необхідно тісніше, — говорилося в його резолюції, — зв'язати нашу пропаганду і агітацію з завданнями створення матеріально-виробничої бази комунізму..., покінчивши з чужим творчому духові марксизму-ленізму догматизмом і начотництвом» [4, с. 28]. Але в процесі розв'язання цього завдання, під впливом суб'єктивізму все більше розповсюджувався погляд, що нібито теорія і практика в соціалістичному суспільстві — одне і те ж (тотожність теорії і практики), що прийняття і виконання тих чи інших практичних господарських заходів і є, разом з тим, розвитком теорії. Таке тлумачення, по суті, припинувало значення марксистсько-ленінської теорії — наукової основи політики партії, суперечило ленінському положенню, що «теорія і практика — дві речі різні» [1, с. 39]. У практиці мала місце вульгаризація оцінки дій партпропаганди, намагання виміряти її ефективність «натуральними показниками», одержати від пропаганди негайну пропорціональну віддачу на виробництві. Тепер про це можна говорити, як про минуле. Партія на жовтневому (1964 р.) і наступних пленумах ЦК, на XXIII з'їзді засудила недооцінку теорії, суб'єктивізм і адміністрування в економіці і суспільному житті країни, здійснила крутий поворот до наукових методів керівництва, внесла відповідні виправлення в практичну діяльність партійних організацій в галузі ідеологічної роботи. В центрі уваги КПРС поставила завдання піднести

ефективність суспільного виробництва. Проблему ефективності широко вивчали, досліджували, дискутували у пресі. Це знайшло відображення і в публікаціях, що стосуються партійної пропаганди [11].

Про ефективність партійної пропаганди можна говорити, на наш погляд, у двох аспектах, по-перше, в розумінні підвищення якості навчання в системі партійної освіти, зріст інтересу слухачів до засвоєння марксистсько-ленінської теорії, активність слухачів на заняттях і т. д., по-друге, в розумінні впливу партійної освіти на підвищення суспільної і виробничої активності комуністів і всіх трудящих в комуністичному будівництві.

Борячись за поліпшення якості політичної освіти комуністів, ЦК КПРС у 1965 р. розробив нову систему марксистсько-ленінського навчання. Вона відрізнялася чіткою структурою, послідовністю, тісним зв'язком всіх трьох ступенів політичного навчання — початкової (дворічної політшколи), середньої і вищої. Нова система політосвіти знаменувала серйозний поворот до глибокого вивчення всіх складових частин марксизму-ленізму: філософії, політекономії, наукового комунізму. Так, якщо в 1963/64 р. в країні ці науки вивчали 29% складу слухачів системи партійної освіти [6, с. 9], то в 1967/68 р. вивчала їх абсолютна більшість [7, с. 15]. В основу роботи партійних організацій в галузі політичної освіти покладено вимогу резолюції XXIII з'їзду КПРС: «Усю систему партійної освіти треба підняти на рівень завдань сучасного етапу комуністичного будівництва» [5, с. 229]. В організації марксистсько-ленінського навчання комуністів велику допомогу партійним організаціям надавав ЦК Компартії України. Перед початком навчання за новою системою відділ пропаганди і агітації ЦК направив в області 18 пропагандистських груп. У 1966 р. він вивчив стан політнавчання в 22 обласних партійних організаціях [12, арк. 185]. Аналогічну роботу проводили обласні, міські і районні комітети партії. Полтавський обком партії направив у райони пропагандистські групи в складі 45 чол., Сумський обком — 60. У 1965/66 р. у республіці було створено 35,6 тис. початкових політшкіл, 27,3 тис. шкіл основ марксизму-ленізму, близько 20 тис. теоретичних, проблемних і методологічних семінарів. Комуністи становили в них 80% всіх слухачів [12, арк. 5—7]. І в подальшому система політосвіти комуністів знаходилася під неослабним контролем парторганів і партійних комітетів. У 1967/68 р. ЦК Компартії України прийняв постанову «Про стан політичного навчання в Кіровоградській обласній партійній організації» [8, 1968, № 3, с. 3—6]. Обговорення її в партійних організаціях підвищило і увагу до політичного навчання комуністів. Контроль і допомога партійних організацій у роботі мережі політосвіти позитивно позначилася на її якості. Про це свідчать такі дані. В 1970/71 р. у порівнянні з 1965/66 р. кількість слухачів початкових політшкіл зменшилась майже в 4 рази, а слухачів середньої

і вищої ланок збільшилась відповідно в 2 і 1,5 рази. В школах основ марксизму-ленінізму в 1971 р. навчалось 1,3 млн. чол., в теоретичних семінарах, школах партактиву, університетах марксизму-ленінізму — близько 1 млн. чол. [9, с. 6] — з 2,7 млн. загального числа слухачів, які навчались в системі партосвіти [8, 1971, № 9, с. 4].

Відомо, що рівень партійної пропаганди, якість роботи системи партійної освіти багато в чому залежить від складу пропагандистів. Тому партійні комітети справі підбору, підготовки і вихованню пропагандистів приділяли постійну увагу. При підборі пропагандистів враховувалась освіта, професія, авторитет комуніста. Їх кандидатури розглядались і затверджувались на засіданні парткому або бюро райкому. Перед початком кожного учбового року в системі партосвіти, як правило, при обкомах партії організовувались короткотермінові курси пропагандистів, або ж семінарські заняття. Наприклад, Полтавський обком партії перед початком 1965/66 р. провів двотижневі курси, на яких навчалось 715 пропагандистів, а в усіх районах області були проведені семінари пропагандистів [12, арк. 185]. Бюро Сумського обкому партії прийняло рішення (січень 1966 р.) підготувати в 1966 р. 800 пропагандистів з політекономії і філософії [12, арк. 197]. Підготовка і перепідготовка пропагандистських кадрів на короткотермінових курсах здійснювалась, як правило, у два тури — перед початком і в середині навчального року. Особливе піклування проявляли партійні комітети щодо молодих пропагандистів.

Практика показала, що у кожному учбовому році до керівництва школами і семінарами партійні органи залучали 8—12% молодих пропагандистів [8, 1970, № 9, с. 67]. Для них при міських обкомах, райкомах партії створювались школи пропагандистської майстерності, в яких вивчались наукові основи, методика і практика партійної пропаганди, періодично проводились методичні конференції, читались цикли лекцій з актуальних проблем марксистсько-ленінської теорії, питань методики. В Запорізькій області в 1969/70 р. лише з питань загальної методики для пропагандистів було прочитано 56 циклів лекцій [8, 1970, № 9, с. 67]. Добре зарекомендували себе зустрічі досвідчених і молодих пропагандистів «За круглим столом» у Донецькій області.

Велику роботу у підготовці пропагандистських кадрів і вдосконалення їх майстерності проводили Будинки і кабінети політосвіти. При Харківському обласному Будинку політосвіти, наприклад, працювало сім спеціалізованих методичних рад: з історії КПРС, філософії, політекономії, наукового комунізму, з проблем конкретної економіки, комсомольської освіти, масових форм пропаганди і агітації. У їх склад входили вчені, викладачі кафедр суспільних дисциплін вузів, досвідчені пропагандисти (80 чол.). Склад Рад затверджувався обкомом партії. Ради на-

давали теоретичну і практичну допомогу пропагандистам: готували методичні розробки, проводили конференції, інструктивні семінари, відвідували заняття з послідовним розбором їх на своєму засіданні, надавали практичну допомогу на місцях парт-організаціям і пропагандистам у покращанні навчання.

Партійні організації приділяли велику увагу підготовці резерву пропагандистських кадрів. Протягом 1966—1970 рр. в республіці пропагандистські факультети університетів марксизму-ленінізму підготували понад 40 тис. пропагандистів. Для сільської місцевості їх резерв готувався на обласних заочних дворічних, а також короткотермінових курсах при Будинках політосвіти, які працювали за програмою вечірніх університетів марксизму-ленінізму. Підготовка резерву пропагандистів провадилась також міськкоматами і райкоматами партії на місцях [8, 1970, № 9, с. 67]. Все це сприяло поліпшенню якісного складу пропагандистів. Якщо в 1964/65 р. близько 72% пропагандистів республіки (з загального числа 270 тис. чол.) мали вищу і неповну вищу освіту [8, 1964, № 12, с. 26], то в 1970/71 р. таку освіту мали 92,4% пропагандистів [8, 1970, № 9, с. 66].

На допомогу пропагандистам і всім, хто займався вивченням марксистсько-ленінської теорії, ЦК КПРС з 1957 р. видає журнал «Політична самоосвіта», де публікуються добірки матеріалів спеціально для пропагандистів. Велику кількість статей і матеріалів для пропагандистів публікує журнал «Комуніст України». Редакція на сторінках названого журналу з 1965 р. [8, 1965, № 10, с. 73—83] організувала систематичну публікацію статей і методичних порад під рубрикою «На допомогу пропагандистові і слухачеві систем політичної освіти». До підготовки статей і матеріалів редакція залучила досвідчені наукові і пропагандистські сили. В їх складі Д. Беніков, М. Буцько, О. Гаврилюк, М. Горбунова, Г. Ларін, А. Лихолат, В. Позняк та інші. За 1965—1967 рр. під назвою рубрикою журнал опублікував понад 50 статей і інших матеріалів. Ряд статей і листів опубліковані в порядку постановки питання. Після деякої перерви з 1969 р. журнал знову відновив публікацію матеріалів на допомогу вивчаючим марксистсько-ленінську теорію. За 1969—1971 рр. під назвою рубрикою опубліковано 60 статей і матеріалів (підрховано за журналом «Комуніст України»). Цілком ясно, що публікація таких статей і матеріалів сприяла підвищенню підготовки до занять слухачів і методичної майстерності пропагандистів, поліпшила в цілому якість навчання.

У практику політосвіти впроваджувались досконаліші, активніші форми і методи навчання: семінари, підготовка рефератів з актуальних проблем ленінізму, теорії і практики комуністичного будівництва, теоретичні конференції, проходження активної практики в партійних організаціях тощо. Особливо велику увагу надають партійні організації багатьох областей підготовці і проведенню теоретичних конференцій. Як свідчить

І. Ю. Горобець, лише в 1969—1970 роках у республіці відбулося понад 2000 конференцій [див. 11, с. 16—17]. Теоретичні конференції часто проводилися в колгоспах, радгоспах, на підприємствах.

Глибоке творче вивчення в усіх школах, на семінарах, в університетах ленінської теоретичної спадщини, складових частин марксизму сприяло підвищенню зацікавленості комуністів до політичної освіти, зростанню активності слухачів на заняттях і в цілому — ефективності навчання. Соціологічні дослідження досвіду роботи 110 шкіл восьми районів Харківської області, наприклад, показали, що коли в 1965/66 р. пасивно ставилися до навчання 30—40% слухачів, то в 1970 р. — менше 15% [9, с. 178].

Говорячи про другий аспект ефективності пропаганди (у розумінні впливу її на підвищення суспільної і виробничої активності слухачів), необхідно на перший план поставити науковість, правдивість нашої пропаганди, її відповідність об'єктивній дійсності. Чим глибший у науковому відношенні зміст пропаганди, чим повніше її відповідність до об'єктивних потреб суспільного розвитку, тим краще служить вона інтересам трудящих, справі Комуністичної партії, соціалістичному суспільству. Принцип науковості комуністичної пропаганди спирається на марксистсько-ленінські вимоги конкретно-історичного підходу до явищ і суспільного життя. «Весь дух марксизму, — писав В. І. Ленін, — вся його система вимагає, щоб кожне положення розглядати тільки (α) історично; (β) тільки в зв'язку з іншими; (γ) тільки в зв'язку з конкретним досвідом історії» [2, с. 315].

Нині в умовах науково-технічної революції темпи суспільного розвитку неймовірно зросли. Дійсність ставить на розв'язання все нові складні проблеми, пов'язані з практикою будівництва комуністичного суспільства. З точки зору методології, ми щоразу звертаємося до марксистсько-ленінської теоретичної спадщини. Правильність розуміння відповідного наукового положення слухачами, ефективність засвоєння і вироблення у них почуттів, внутрішніх мотивів, спонукальних сил, прагнень до свідомих дій залежить як від ерудиції пропагандиста, здібності його як полеміста переконати слухачів в правильному розумінні відповідного наукового положення, так і від наявності зв'язку з практикою, підтвердження сказаного практикою. Партійна пропаганда повинна бути тісно пов'язана з практичною діяльністю людей, своєчасно помічати назрілі і назріваючі потреби суспільного розвитку.

Багато досліджень підтверджують високу громадсько-виробничу ефективність партійної пропаганди. Наприклад, соціологічні дослідження, проведені в Харківській області, показали, що за 1966—1970 рр. число слухачів мережі партійної освіти, які брали участь у масово-політичній роботі і виконували інші

громадські доручення, виросло втричі і становило у 1970 р. 70% від загальної кількості слухачів [8, 1970, № 9, с. 63].

В. Г. Байкова в статті «Свободное время и проблемы идейно-политической работы среди трудящихся» [10, с. 99] приводить дані, які свідчать про те, що у трудящих, які набувають політичну освіту, суспільна активність вища: серед них приблизно у 1,5 раза більше осіб, котрі виконують громадські доручення, вищий процент бере участь у діяльності громадських організацій. Особливо важливо підкреслити, що виробнича активність трудящих, які навчаються у політичній мережі, приблизно в 1,5 раза вища, ніж у середньому серед осіб, що уникають політичної освіти. А якщо приплюсувати сюди запас «моральної міцності», який природно закладається слухачам політнавчання, і їх вплив на трудящі маси в цьому плані і взагалі на виробничий процес в ході виконання ними тієї величезної громадської роботи, котру вони провадять, то можна собі уявити ту ефективність пропаганди, про яку виявляє постійну турботу партія. Зрозуміло, що врахувати всі фактори підвищення ефективності партійної освіти дуже важко; досі не вироблена методика вивчення ефективності партійної пропаганди, не визначені ті показники, які треба брати за основу її визначення. Парторганізації, спрямовуючи партійну пропаганду, використовуючи нагромаджений досвід, творчо шукають напрямки підвищення її ефективності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ленін В. І. III конгрес Комуністичного Інтернаціоналу.— Повне збір. тв., т. 44, с. 1—57.
2. Ленін В. І. Ф. Арманд.— Повне збір. тв., т. 49, с. 315—320.
3. Брежнев Л. І. Звіт Центрального Комітету КПРС і чергові завдання партії в галузі внутрішньої і зовнішньої політики. Доповідь XXV з'їзду КПРС. К., Політвидав України, 1976. 109 с.
4. Резолюція XX з'їзду Комуністичної партії Радянського Союзу на Звітну доповідь ЦК КПРС. К., Держполітвидав УРСР, 1956.
5. XXIII з'їзд КПРС. Стенографічний звіт. Т. 2. К., Політвидав України, 1966.
6. «Комуніст», 1965, № 13.
7. «Партийная жизнь», 1968, № 14.
8. Ж. «Комуніст України».
9. Ж. «Партійна освіта і життя».
10. Социальные исследования. Проблема бюджета времени трудящихся. Вып. 6. М., «Наука», 1970.
11. Ефимов А. Г. Поздняков П. В. Научные основы партийной пропаганды. М., «Мысль», 1966; Степанов В. И. Партийной пропаганде—научные основы. М., 1967; Горобець І. Ю. Слово, що кличе до діла. Х. «Прапор», 1972; За високою ефективністю партійної учебы.— «Правда», 1972, 6 сент.; О последовательности в изучении теории.— «Партийное самообразование», 1973, № 1; Бырдаров Г. К вопросу о методах исследования эффективности пропаганды.— «Политическое самообразование», 1973, № 1.
12. ПА III при ЦК Компартії України, ф. 1, оп. 243, спр. 1.

ДІЯЛЬНІСТЬ КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ ПО МАРКСИСТСЬКО-ЛЕНІНСЬКОМУ ВИХОВАННЮ ПАРТІЙНО-ГОСПОДАРСЬКИХ КАДРІВ ВАЖКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕСПУБЛІКИ (1966—1970 рр.)

Грандіозні завдання комуністичного будівництва, прискорення науково-технічного прогресу, впровадження нових методів планування і економічного стимулювання вимагали дальшого покращання марксистсько-ленінської підготовки кадрів. Тільки політично загартовані кадри здатні вірно розв'язувати питання господарського і культурного будівництва, ефективніше використовувати переваги соціалістичного ладу в інтересах народу.

В. І. Ленін учив, що керівники покликані «...все більше й більше просвіщати себе в усіх теоретичних питаннях... і завжди мати на увазі, що соціалізм, з того часу як він став наукою, вимагає, щоб з ним і поводитись як з наукою, тобто, щоб його вивчали» [1, с. 26].

Партія завжди піклувалася про ідейно-теоретичну підготовку кадрів, створювала всі умови для оволодіння ними марксистсько-ленінської теорією. У роботі партійних організацій по покращанню марксистсько-ленінської підготовки керівних кадрів велику роль відіграв XXIII з'їзд КПРС, у документах якого підкреслювалася необхідність пред'явлення більш високих вимог до їх ідейно-політичної підготовки [2, с. 198], а також наступні постанови ЦК КПРС «Про роботу Компартії Естонії з керівними кадрами» (січень 1967 р.), «Про роботу Волгоградського обкому КПРС по підборі, розстановці і вихованню керівних кадрів промисловості» (вересень 1968 р.), «Про роботу Іркутського обкому партії по підвищенню ролі інженерно-технічних працівників у прискоренні технічного прогресу на підприємствах і будовах області» (жовтень 1969 р.). У постановах відзначалося покращання роботи згаданих парторганізацій з кадрами, викривалися недоліки, подавалися конкретні вказівки щодо їх ліквідації. Деякі партійні організації не домагалися того, щоб кожен керівник підвищував свій ідейний і загально-освітній рівень, слабо виховували керівні кадри в дусі непримирності до різного роду нездорових проявів у ідеологічних питаннях [4, с. 217, 470].

ЦК КПРС зобов'язав обкоми, міськкоми, райкоми партії піднести рівень ідеологічної роботи серед керівних кадрів, виховувати їх у дусі високої ідейної переконаності і принциповості, нестерпного ставлення до буржуазної ідеології, домагатися підвищення дієвості організаторської і політичної роботи, забезпечуючи нерозривний зв'язок пропаганди й агітації з конкретними завданнями, що стоять перед колективами промислових підприємств [4, с. 472].

Чимало уваги марксистсько-ленінській освіті кадрів у роки восьмої п'ятирічки приділяла Компартія України — один з бо-

йових загонів КПРС. XXIII з'їзд Компартії республіки підкреслив зростаюче значення ідеологічної роботи, озброєння кадрів марксистсько-ленінською теорією, економічними знаннями, необхідність зв'язку пропаганди й агітації з розв'язанням практичних завдань виробництва [3, с. 60].

Керуючись рішеннями з'їздів, постановами ЦК КПРС у галузі ідеологічної роботи, ЦК Компартії України постійно спрямовував роботу партійних організацій республіки на поліпшення марксистсько-ленінської підготовки кадрів. У лютому 1968 р. він прийняв постанову «Про стан політичного навчання в Кіровоградській області», якою зобов'язав партійну організацію республіки докорінно покращати керівництво політнавчанням, посилити контроль за ним, поліпшити ідейно-теоретичний його рівень, тісно пов'язувати вивчення революційної теорії з практичними завданнями комуністичного будівництва [5, 1968, № 3, с. 3—5].

Велике значення в ідейно-теоретичній підготовці керівних кадрів мала розроблена ЦК КПРС і введена з 1 жовтня 1965 р. нова система партійного навчання, в якій органічно поєднувалося глибоке вивчення як марксистсько-ленінської теорії, так і питань конкретної економіки. Воно включало три ступені: початкові політичні школи для тих, хто тільки залучається до навчання; середня ланка — школи основ марксизму-ленізму для більш підготовлених слухачів, але які ще не мають достатніх знань основ марксистсько-ленінської теорії; вища ланка — вечірні університети марксизму-ленізму, школи партійно-господарського активу, в котрих слухачі набували вищу політичну освіту, різні теоретичні, проблемні й методологічні семінари для тих, хто прагне набути більш глибоких знань. У новій системі навчання повністю здійснювався принцип послідовності: слухачі поступово переходили від нижчих форм навчання до вищих. Це сприяло безперервному ідейному зростанню кадрів, поступовому й постійному нагромадженню і поглибленню їх знань.

Автор даної статті прагне дослідити нові форми і методи марксистсько-ленінської освіти партійних і господарських кадрів важкої промисловості України в роки восьмої п'ятирічки, виявити найефективніші з них і узагальнити їх досвід.

Партійні організації республіки цим питанням приділяли постійну увагу. Обкоми, міськкоми партії систематично вивчали стан роботи парторганізацій промислових підприємств по марксистсько-ленінській освіті керівних кадрів, регулярно обговорювали на міських і обласних партконференціях. Всебічний аналіз роботи по марксистсько-ленінській освіті кадрів було дано в рішеннях бюро Харківського міськкому партії у червні 1966 р. [11, ф. 69, оп. 40, спр. 37, арк. 21], на пленумах Луганського [10, ф. 1, оп. 23, спр. 2133, арк. 5] і Дніпропетровського [12, ф. 19, оп. 51, спр. 4, арк. 71] обкомів партії в 1966—1967 рр.,

де обговорили питання про стан і заходи подальшого покращання ідеологічної роботи в обласних парторганізаціях у світлі рішень XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду Компартії України, на бюро Донецького обкому партії у грудні 1969 р., який розглянув питання про марксистсько-ленінську освіту комуністів Донецької міської парторганізації [13, ф. 326, оп. 14, спр. 152, арк. 15]. У їх постановках вказувалося на необхідність дальшого вдосконалення цієї роботи, глибокого і всебічного вивчення творів класиків марксизму-ленізму, поліпшення стилю керівництва партійних комітетів марксистсько-ленінською освітою кадрів.

Керуючись рішеннями XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду Компартії України, постановами ЦК КПРС, ЦК Компартії України, бюро, пленумів обласних і міських парторганізацій, партійні організації республіки розпочали діловитіше і конкретніше готуватися і обговорювати питання марксистсько-ленінської освіти комуністів, організовувати перевірку їх виконання. Глибше обговорювалися питання партнавчання на бюро міськомів, райкомів партії. Так, якщо раніше на них намагалися заслухати якомога більше організацій, дати оцінку в цілому по району чи місту, то тепер бралася менше коло організацій, що давало змогу глибше розібратися в якості партнавчання. Ефективніше керували марксистсько-ленінською освітою первинні парторганізації. Так, партком Харківського заводу «Серп і молот» протягом 1966—1967 рр. тричі на своїх засіданнях розглядав питання навчання керівних кадрів. Унаслідок цього тут виробили певну систему контролю занять з широким залученням партактиву, частіше проводили консультації при кабінеті політосвіти, організовували відкриті заняття [10, ф. 1, оп. 241, спр. 192, арк. 65].

Однією з найефективніших форм марксистсько-ленінської освіти кадрів вищої і середньої ланки стали університети марксизму-ленізму, нові факультети партійного будівництва і партійно-господарського активу при них, що виникли в роки восьмої п'ятирічки.

З 1965/66 р. ці університети перейшли на навчання за програмою ВПШ при ЦК КПРС. У них проводилися семінарські заняття, теоретичні і методичні конференції, готувалися реферати, доповіді і курсові роботи. Для проведення семінарів і лекцій залучалися кращі викладачі вузів і партійні працівники.

Всього на Україні в роки восьмої п'ятирічки налічувалося понад 40 університетів марксизму-ленізму [10, ф. 1, оп. 241, спр. 189, арк. 30].

У Харківському університеті марксизму-ленізму на факультеті партійно-господарського активу в 1965/66 р. навчалася близько 800 слухачів. Серед них 129 партійних, 190 господарських працівників та ін. [10, ф. 1, оп. 241, спр. 192, арк. 50].

9 серпня 1966 р. на засіданні бюро Харківського міськкому партії було прийнято рішення про організацію при університеті марксизму-ленізму факультету партійного будівництва для найперспективніших секретарів парторганізацій, на котрому вже в 1966/67 р. навчалося 156 чол. [11, ф. 69, оп. 440, спр. 269, арк. 22]. Слухачі вивчали матеріали XXIII з'їзду КПРС, вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС. З лекціями виступали працівники ЦСУ СРСР і УРСР, викладачі харківських вузів тт. Підлесний, Протопопов та ін. У роботі однієї з багатьох теоретичних конференцій, що провадилися при університеті, 10—11 жовтня 1968 р. на тему «XXIII з'їзд КПРС про підвищення свідомості, активності і відповідальності комуністів» взяли участь секретарі парткомів промислових підприємств, господарські керівники, партійні працівники Дніпропетровської, Полтавської, Донецької та інших областей [10, ф. 1, оп. 257, спр. 70-б, арк. 235].

Щороку десятки господарських керівників, секретарі парторганізацій підвищували свій ідейно-політичний рівень в університетах марксизму-ленізму. Так, у 1966—1970 рр. в Орджонікідзевському районі (Харків) 350 слухачів одержали вищу політичну освіту. Серед них тт. П. І. Сударкін (директор верстатобудівного заводу), В. В. Кравченко (заступник директора підшипникового заводу), Г. І. Григораш (секретар парткому заводу «Електроважмаш»), О. І. Хміль (заступник секретаря парткому ХТЗ) та ін. [8, 1970, 16 черв.].

Важливою і поширеною формою марксистсько-ленінської освіти партійних і господарських кадрів підприємств важкої промисловості стали школи партійно-господарського активу, створені при міськкомах і райкомах партії. У них підвищували свій ідейно-теоретичний рівень керівники вищої і середньої ланки підприємств — директори, головні інженери заводів, їх заступники, начальники цехів, секретарі парткомів, первинних партійних організацій. Слухачі вивчали історію КПРС, філософію, політекономію, матеріали з'їздів і пленумів партії. Цими школами, за навчальною програмою заочної ВПШ, терміном у 4 роки, керували секретарі міськкомів і райкомів. У восьмій п'ятирічці на Україні налічувалося близько 300 таких шкіл [10, ф. 1, оп. 241, спр. 189, арк. 30].

Добре було налагоджено навчання партійно-господарського активу у Кіровоградській, Свердловській, Краснолучській школах Луганської області. Так, у Кіровську навчалося дві групи в складі 72 чол. У першій — начальники шахт, директори промислових підприємств, секретарі парторганізацій заводів, шахт, у другій — працівники міськкому, міськвиконкому тощо. Заняття проводилися раз на тиждень по чотири години. Оглядові лекції чергувалися з семінарами, теоретичними конференціями, екскурсіями на підприємства. В 1965/66 р. значну частину часу

відводили вивченню нових методів керівництва промисловістю. Широкого поширення набув метод практичних завдань, що благотворно впливало на політичну і трудову активність слухачів. Так, начальник шахти «Новоплавська» тресту «Краснолучугілля» І. А. Борисенко, вивчаючи в школі матеріали вересневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС, одержав практичне завдання розробити і підготувати умови для впровадження на підприємстві наукової організації праці. Він разом з інженерами і техніками шахти провів велику роботу: за їх участю комплексна бригада, керована членом ЦК Компартії України Героєм Соціалістичної Праці І. В. Іваненком розробила заходи щодо підвищення продуктивності праці. Унаслідок цього було досягнуто найвишого в СРСР виробітку на комбайні «Україна — 1»: за 30 робочих днів з одної лави було добуто близько 80 тис. т антрациту. Завдяки такому методу собівартість видобутку вугілля на шахті було знижено, що дало 100 тис. крб. економії тільки за 7 місяців першого року восьмої п'ятирічки [7, 1966, 11 верес.].

У підвищенні ідейно-теоретичного рівня партійних і господарських кадрів важкої промисловості важливе значення мали семінари партійно-господарського активу при обкомах, міськкомках і райкомках партії, навчальні плани яких передбачали вивчення актуальних теоретичних і практичних проблем комуністичного будівництва, питань конкретної економіки, методики і практики комуністичного виховання трудящих. Наприклад, такий семінар у Ленінському районі (Дніпропетровськ) у 1966/67 р. нараховував 88 чол.: директори заводів, їх заступники, секретарі парткомів промислових підприємств та ін. Вони вивчали (протягом року — 14 занять і 7 семінарів) проблеми підвищення ефективності суспільного виробництва. 22 травня 1967 р. семінар партійно-господарського активу завершив навчальний рік теоретичною конференцією на тему «В. І. Ленін про керівну роль Комуністичної партії в радянському суспільстві» [12, ф. 18, оп. 35, спр. 177, арк. 64]. Всього в Дніпропетровській області в 1966/67 р. налічувалося 42 семінари партійно-господарського активу, а в цілому на Україні — 29873 [10, ф. 1, оп. 243, спр. 1, арк. 35].

Слухачами іншої форми навчання — проблемних теоретичних семінарів — були працівники заводууправлінь, начальники цехів і відділів, які вивчали під керівництвом працівників райкомів, секретарів парткомів, господарських керівників промислових підприємств окремі проблеми марксистсько-ленінської теорії.

Заслугує на увагу робота теоретичного семінару по вивченню основних принципів НОПу, створеного в трубному цеху трубо-прокатного заводу ім. К. Лібкнехта (Дніпропетровськ). Впровадження розроблених його слухачами планів НОПу тільки в 1968 р. дало цеху 600 тис. крб. економії,

Середня і нижча ланки партійних і господарських кадрів підвищували свій ідейно-теоретичний рівень у чотирирічних школах основ марксизму-ленінізму, де вивчали історію КПРС, політекономію капіталізму і соціалізму, діалектичний і історичний матеріалізм, науковий комунізм.

Змістовно працювала школа основ марксизму-ленінізму на заводі тракторних самохідних шасі (Харків). У 1966/67 р. у школі другого року навчання налічувалося 76 слухачів. Вони виконували цікаві практичні завдання. Наприклад, майстер цеху П. К. Чудний і начальник зміни Ю. Д. Князів підготували доповіді на теми «Суть господарського розрахунку і його завдання» і «Шляхи використання виробничих фондів підприємств», використовуючи конкретні приклади особливості організації госпрозрахунку на своєму підприємстві. У квітні 1967 р. на заводі відбулася конференція на тему «Квітневі тези В. І. Леніна — курс партії на соціалістичну революцію». У ній взяли участь усі слухачі школи основ марксизму-ленінізму [10, ф. 1, оп. 241, спр. 192, арк. 57].

Всього в Харківській області в 1966/67 р. налічувалося 1955 шкіл основ марксизму-ленінізму [10, ф. 1, оп. 243, спр. 2, арк. 91], а в республіці — 27300 [10, ф. 1, оп. 243, спр. 1, арк. 4].

Таким чином, у роки восьмої п'ятирічки парторганізації України провели велику роботу по дальшому вдосконаленню марксистсько-ленінської освіти партійних і господарських кадрів важкої промисловості. У ці роки було здійснено нову систему партійного навчання, що дало змогу забезпечити безперервне ідейне зростання керівних кадрів, подолати відоме недооцінення історико-партійних і філософських дисциплін, найважливіших питань економічної теорії. Якщо в 1964/65 р. на Україні світоглядні дисципліни вивчало 29,5% комуністів, то в 1965/66 р. усі слухачі системи партійної освіти — комуністи і безпартійний актив — вивчали всі складові частини марксистсько-ленінської теорії: філософію, політекономію, науковий комунізм [6, 1966, № 7, с. 64].

Значно підвищився ідейно-теоретичний рівень навчання в усіх ланках політичної освіти, тіснішим став зв'язок матеріалу, що вивчався, з сучасністю, з завданнями комуністичного будівництва в країні. Це допомагало партійним і господарським керівникам глибше розуміти проблеми внутрішнього і міжнародного життя, застосовувати набуті знання на практиці. Як показали соціологічні дослідження, проведені на Харківщині (1970 р.), у період між XXIII і XXIV з'їздами КПРС кількість слухачів мережі партосвіти серед трудящих зросла утричі, що становило 70% їх загального числа. Нові форми марксистсько-ленінської освіти партійних і господарських кадрів важкої промисловості, котрі виникли в роки восьмої п'ятирічки, витримали перевірку часом і були використані в роки де-

в'ятої п'ятирічки. На XXV з'їзді КПРС тов. Л. І. Брежнев підкреслював: «Тепер, на тому новому етапі, в який вступає партія, важливо, не знижуючи уваги до залучення до партійного навчання дедалі ширших мас комуністів і безпартійних, виявляти особливу турботу про зміст цієї роботи, про підвищення її теоретичного рівня» [5].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ленін В. І. Що робити? — Повне збір. тв., т. 6, с. 1—180.
2. Матеріали XXIII съезда Коммунистической партии Советского Союза. М., Политиздат, 1966, 304.
3. Матеріали XXIII съезда Коммунистической партии Украины. К., Политиздат Украины, 1971. 117 с.
4. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК. Т. 9. М., Госполитиздат, 1972. 527 с.
5. Звіт Центрального Комітету КПРС і чергові завдання партії в галузі внутрішньої і зовнішньої політики. Доповідь Генерального секретаря ЦК КПРС тов. Л. І. Брежнева на XXV з'їзді КПРС.—«Рад. Україна», 1976, 25 лют.
6. Ж. «Коммунист Украины».
7. «Правда Украины».
8. «Красное знамя». Орган Харьковского обкома Коммунистической партии Украины и областного Совета депутатов трудящихся.
9. «Луганская правда». Орган Луганского обкома Коммунистической партии Украины и областного Совета депутатов трудящихся.
10. Архів Інституту історії партії при ЦК Компартії України.
11. Архів Харківського обласного комітету Компартії України.
12. Архів Дніпропетровського обласного комітету Компартії України.
13. Архів Донецького обласного комітету Компартії України.

В. М. НІКОЛАЄВ

ЗАХОДИ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УКРАЇНИ ПО СПЕЦІАЛІЗАЦІЇ ГРОМАДСЬКОГО ТВАРИННИЦТВА (1966—1970 рр.)

Одним з головних напрямів аграрної політики партії в сучасних умовах є вдосконалення форм організації сільськогосподарського виробництва на основі його спеціалізації, міжгосподарської кооперації та агропромислової інтеграції. Цей процес, відзначав Л. І. Брежнев на грудневому (1973 р.) Пленумі ЦК КПРС, виступає нині як магістральний шлях розвитку сільськогосподарства країни [5, с. 348]. Це з новою силою підтвердив у своїх рішеннях XXV з'їзд Комуністичної партії Радянського Союзу.

Питання спеціалізації сільського господарства привертають увагу широкого кола дослідників, тому останніми роками опублікована значна кількість праць, присвячених розвитку сільського господарства, його інтенсифікації і спеціалізації [13]. Їх автори на конкретному матеріалі розкривають процеси розміщення і спеціалізації господарств по виробництву продуктів рослинництва і тваринництва.

Надзвичайно цінними для дослідження проблем аграрної політики КПРС на сучасному етапі є праці, в яких розкривається

керівна роль партії в розвитку сільського господарства в умовах його інтенсифікації на основі рішень березневого (1965 р.) і інших пленумів ЦК КПРС, XXIII і XXIV з'їздів партії [14]. Однак лише деякі автори висвітлюють практичну діяльність партійних організацій по керівництву складним процесом розвитку спеціалізації сільського господарства [8].

Це актуальне питання ще недостатньо вивчене і вимагає дальшого глибокого дослідження. В даній статті робиться спроба показати, що в роки восьмої п'ятирічки Центральний Комітет Компартії України, місцеві партійні організації, радянські і сільськогосподарські органи послідовно і цілеспрямовано тримали курс на спеціалізацію громадського тваринництва.

Питанням правильного розміщення і спеціалізації сільського господарства Комуністична партія завжди надавала великого значення. Зокрема, у роки семирічки навколо великих міст і промислових центрів було створено систему овоче-молочних радгоспів, запроваджувалася зональна спеціалізація у виробництві сільськогосподарської продукції. Однак раніше процес спеціалізації відбувався переважно у галузі рослинництва, а тваринництво тривалий час залишалося найменш спеціалізованим.

Збільшення капіталовкладень у сільське господарство, зміцнення його матеріально-технічної бази й інші заходи партії по піднесенню сільського господарства дали змогу почати спеціалізацію тваринництва—однієї з найважливіших галузей сільського господарства. Його спеціалізація в республіці до 1960 р. здійснювалася, переважно, на базі державних та міжколгоспних відгодівельних пунктів. Поступово цей процес почав поширюватися серед окремих колгоспів. Одним з перших спецгоспів на Україні став колгосп ім. Калініна Тростянецького району Вінницької області [19, ф. Р-27, од. зб. 1428, арк. 96]. У лютому 1960 р. згідно з постановою ЦК Компартії України [16, ф. 1, сп. 218, оп. 117, арк. 32] почалася поглиблена спеціалізація колгоспного виробництва у трьох районах республіки: Хорольському (Полтавщина), Рокитнянському (Київщина) і Монастирищинському (Черкащина).

Увага партійних організацій до питань спеціалізації сільськогосподарського виробництва посилилася після XXII з'їзду партії. У Програмі КПРС, прийнятій на з'їзді, йшлося про необхідність здійснення науково обгрунтованого розміщення сільського господарства і більш поглибленої і стійкої його спеціалізації [1, с. 69]. Виконуючи рішення цього з'їзду, ЦК Компартії України і Рада Міністрів УРСР у 1961 р. прийняли постанову про організацію нових і поліпшення роботи існуючих спеціалізованих господарств по вирощуванню і відгодівлі великої рогатої худоби і свиней [19, ф. Р-27, од. зб. 1428, арк. 99]. У ній підкреслювалося, що спеціалізовані господарства є найбільш доцільною організаційною формою в справі збільшення виробництва високоякісного і дешевого м'яса. Були визначені і почали здійснювати

снюватися заходи по створенню спеціалізованих господарств на базі колгоспів, що мали сприятливі економічні умови і власну кормову базу.

Одночасно з організацією спецгоспів по виробництву яловичини і свинини створювалися крупні механізовані птахівничі господарства і ферми. Ця робота особливо посилилася в зв'язку з постановою ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР від 3 вересня 1964 року «Про організацію виробництва яєць і м'яса птиці на промисловій основі» [16, ф. 1, сп. 241, од. зб. 63, арк. 128]. Згідно з цією постановою була створена спеціалізована система «Птахопром», яка об'єднувала птахофабрики, птахівничі радгоспи, племінні господарства, інкубаторно-птахівничі станції.

Отже, в роки семирічки розгорнулася робота по спеціалізації громадського тваринництва. Досвід багатьох колгоспів і радгоспів показав, що поглиблена спеціалізація у порівнянні з багатогалузевими господарствами підвищує ефективність виробництва, дає змогу більш раціонально використовувати матеріальні, фінансові і трудові ресурси. Разом з тим у діяльності спеціалізованих господарств було немало істотних недоліків, особливо в питаннях матеріально-технічного забезпечення, організації нової технології виробництва, планування, оплати праці, а також у кормовиробництві.

Новий етап у розвитку спеціалізації колгоспів і радгоспів пов'язаний з рішеннями березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС, який заклав основи аграрної політики партії на сучасному етапі, виробив умови, що стимулюють зростання сільськогосподарського виробництва, його інтенсифікацію, переведення на індустріальну основу.

ЦК Компартії України і Рада Міністрів УРСР постановили [20, ф. Р-27, оп. 28, од. зб. 1, арк. 102] поліпшити роботу спеціалізованих колгоспів. Відповідно до цього радянські і сільськогосподарські органи здійснили заходи по вдосконаленню відносин між спецгоспами і колгоспами — поставачальниками молодняка худоби, а також по вдосконаленню виробничої структури спеціалізованих господарств. В обласних управліннях сільського господарства були створені групи спеціалістів для подання кваліфікованої допомоги керівникам і спеціалістам колгоспів у впровадженні нової технології виробництва, вивчення та узагальнення передового досвіду.

Конкретні завдання по дальшому поглибленню спеціалізації сільськогосподарського виробництва були визначені у рішеннях XXIII з'їзду Компартії України та її листопадових (1967 і 1968 рр.) пленумах [15, 1967, 1 груд.; 1968, 26 листоп.] і постановах Ради Міністрів УРСР [20, ф. Р-27, оп. 28, од. зб. 333, ар. 144] про збільшення виробництва і здешевлення м'яса в спеціалізованих господарствах.

Керуючись цими документами партії і уряду, місцеві, пар-

тійні, радянські і сільськогосподарські органи значно посилили роботу по дальшому розширенню спеціалізації сільськогосподарського виробництва. Це можна бачити на прикладі діяльності Харківської обласної партійної організації. У січні 1967 р. бюро обкому партії і облвиконком прийняли постанову [18, ф. 2, оп. 135, сп. 13, арк. 23] про дальше вдосконалення і розвиток спеціалізації сільського господарства колгоспів, на основі якої було розроблено і здійснено комплекс заходів по спеціалізації тваринництва. Було визначено виробничий напрям кожного колгоспу, розроблено перспективні плани їх перебудови і розвитку. Загальний обсяг капіталовкладень на розвиток спецгоспів до 1971 р. (перший етап) мав скласти 100 млн. крб. [16, ф. 1, оп. 257, сп. 77, арк. 55].

Питання спеціалізації громадського тваринництва постійно перебували в центрі уваги обласної партійної організації. Вони неодноразово розглядалися на засіданнях бюро і пленумах Харківського обкому партії, на зборах партійного активу області і районів, у первинних парторганізаціях колгоспів і радгоспів. Лише протягом 1968 і 1969 рр. бюро Харківського обкому Компартії України заслухало питання про хід спеціалізації тваринництва у Нововодолазькому, Ізюмському, Шевченківському, Валківському і деяких інших районах області [18, ф. 2, оп. 133, сп. 40, арк. 12; оп. 141, сп. 26, арк. 6; оп. 146, сп. 31, арк. 15].

Унаслідок наполегливої роботи партійних, радянських і сільськогосподарських органів, керівників і спеціалістів господарств кількість спеціалізованих колгоспів почала швидко зростати і на початку 1969 р. в області діяло 33 господарства по виробництву яловичини і 23 — по виробництву свинини. Питома вага спеціалізованих колгоспів у виробництві м'яса зросла з 32% у 1966 р. до 50% у 1968 р. [16, ф. 1, оп. 257, сп. 352, арк. 37]. Показники роботи спеціалізованих колгоспів у порівнянні з іншими господарствами були значно кращими. Так, собівартість 1 ц привісу великої рогатої худоби у спецгоспах Харківщини у 1968 р. була майже на 30% нижча, ніж в середньому у колгоспах республіки [20, ф. Р-27, оп. 28, од. зб. 377, арк. 2424]. Особливо успішно діяли спецгоспи «Жовтень» Вовчанського району, ім. Ілліча Красноградського району, «Жовтень» Барвінківського району, ім. Горького Сахновщинського району та інші. Найбільш цілеспрямовано і наполегливо проводили роботу по спеціалізації громадського тваринництва у Харківській області партійні організації Балаклійського, Вовчанського і Барвінківського районів [18, ф. 2, оп. 135, сп. 6, арк. 28].

У лютому 1968 р. Політбюро ЦК Компартії України схвалило роботу Харківської обласної партійної організації по спеціалізації виробництва в колгоспах області [16, ф. 1, оп. 257, сп. 77, арк. 54].

Значна робота по вдосконаленню і поглибленню спеціалізації громадського тваринництва була проведена Полтавською об-

ласною партійною організацією. У липні 1968 р. бюро обкому партії і облвиконком прийняли постанову [17, ф. 15, оп. 14, сп. 41, арк. 139] про розвиток спеціалізованих колгоспів області по виробництву м'яса і яєць в 1966—1970 рр. Під керівництвом партійних організацій були розроблені і здійснені заходи щодо поліпшення роботи існуючих і створення нових спецгоспів. Якщо на початку 1968 р. спецгоспів по дорощуванню і відгодівлі великої рогатої худоби і свиней нараховувалося 27, то на кінець п'ятирічки — 57, тобто вдвічі більше [20, ф. Р-27, оп. 28, од. зб. 224, арк. 103; од. зб. 375, арк. 117]. Спеціалізація колгоспів забезпечила зростання ефективності виробництва: у 1967 р. тваринництво в колгоспах області було збитковим, а у 1968 р. ця галузь дала 17 млн. крб. прибутків [16, ф. 1, оп. 257, сп. 360, арк. 47].

Заходи по розвитку спеціалізації громадського тваринництва також проводилися у багатьох інших областях республіки. Особливо великих успіхів у цій справі досягли партійні організації Івано-Франківської, Львівської, Хмельницької, Вінницької та Кіровоградської областей [16, ф. 1, оп. 257, сп. 360, арк. 103; сп. 339, арк. 38].

Про успішне запровадження спеціалізації у тваринництві в роки восьмої п'ятирічки свідчать показники ряду областей (див. табл.).

Таблиця*

Спецгоспи по дорощуванню і відгодівлі великої рогатої худоби і свиней

Області	На 1.1.1966 р.		На 1.1.1971 р.	
	Всього спецгоспів	Їх питома вага у виробництві м'яса до всіх колгоспів (у %)	Всього спецгоспів	Їх питома вага у виробництві м'яса до всіх колгоспів (у %)
Івано-Франківська	40	46	77	63
Кіровоградська	30	23	66	54
Львівська	59	49	84	53
Вінницька	88	44	110	45
Хмельницька	55	45	70	42
Харківська	35	19	53	39
Полтавська	28	14	57	26
Ворошиловградська	15	16	37	20

Таблиця складена за матеріалами архіву Міністерства сільського господарства УРСР: ф. Р-27, оп. 28 од. зб. 3, арк. 70, од. зб. 375, арк. 117.

Як видно з наведених даних, у Вінницькій, Хмельницькій, Івано-Франківській і Львівській областях питома вага спецгоспів у виробництві м'яса була досить високою вже на початку п'ятирічки, у Кіровоградській, Харківській і Полтавській областях за роки восьмої п'ятирічки набагато збільшилася кількість спецгоспів, а їх питома вага зросла приблизно вдвічі. У цілому по республіці за цей період кількість колгоспів, спеціалізованих на виробництві яловичини і свинини зросла з 821 до 1239, або у 1,5 раза [10, с. 4; 9, с. 63].

Поряд із спецгоспами виробництвом м'яса також займалися міжколгоспні відгодівельні пункти, більшість яких розміщувалася на території Харківської, Полтавської і Тернопільської областей. Керуючись рішеннями березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС, у Харківській області було взято курс на створення крупних міжколгоспних свиновідгодівельних пунктів. З цього питання у квітні 1965 р. обком партії прийняв постанову [18, ф. 2, оп. 133, сп. 22, арк. 45] про прискорення будівництва десяти свиновідгодівельних пунктів: Красноградського, Лозівського, Валківського, Шевченківського й інших. Вони стали справжніми фабриками по виробництву м'яса.

В останньому році п'ятирічки в республіці діяло 37 міжколгоспних відгодівельних пунктів [20, ф. Р-27, оп. 28, од. зб. 375, арк. 21].

У роки восьмої п'ятирічки під керівництвом партійних організацій були також здійснені заходи по вдосконаленню і поглибленню спеціалізації радгоспів. Кількість радгоспів, спеціалізованих на виробництві молока і м'яса, збільшилася з 851 у 1967 р. до 890 у 1970 р. [16, ф. 1, оп. 257, спр. 85, арк. 62; 18, с. 28].

Перехід сільського господарства на рейки великого спеціалізованого виробництва із застосуванням індустріальних методів вимагав значного зміцнення матеріально-технічної бази колгоспів і радгоспів. Особливо низьким був рівень механізації у тваринництві, до того ж на фермах механізовувалися лише окремі виробничі процеси. У 1965 р. комплексно механізованих ферм нараховувалося не більше 3—4 процентів [20, ф. Р-27, оп. 28, од. зб. 3, арк. 47].

Виконуючи рішення березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС і XXIII з'їзду партії, партійні організації взяли курс на комплексну механізацію тваринництва. У грудні 1967 р. ЦК Компартії України і Рада Міністрів УРСР прийняли постанову «Про стан та заходи по підвищенню продуктивності праці на тваринницьких фермах Української РСР» [16, ф. 1, оп. 257, сп. 360, арк. 69], у якій підкреслювалося, що основним шляхом у механізації тваринництва має бути комплексна механізація ферм з одночасним обладнанням внутріфермських шляхів з твердим покриттям, будівництво кормоцехів, силосо- і гноєсховищ, молочних відділень тощо. Відповідно до цієї постанови ли-

ше у 1968 р. у республіці було комплексно механізовано 476 ферм великої рогатої худоби та свиноферм і 156 птахоферм [16, ф. 1, оп. 257, сп. 360, арк. 93]. Найбільш успішно проводилася ця робота у господарствах Дніпропетровської, Запорізької, Київської, Кіровоградської, Харківської і деяких інших областей [16, ф. 1, оп. 257, сп. 360, арк. 94, 109].

Рівень механізації трудомістких процесів у спецгоспах був значно вищим, ніж у багатогалузевих господарствах. Зокрема, у 1968 р. водопостачання у них було механізоване на 95%, роздача кормів — на 50, прибирання приміщень на 45%, тоді як у решті колгоспів відповідно на 85,6 і 11% [12, с. 62]. З метою вивчення і впровадження передового досвіду було створено 218 опорно-показових ферм комплексної механізації [16, ф. 241, оп. 208, арк. 104].

Впровадження індустриальних методів у тваринництві потребувало вдосконалення роботи по обслуговуванню фермської техніки. У зв'язку з цим липневим (1970 р.) Пленумом ЦК КПРС [2, с. 286] було поставлено перед «Сільгосптехнікою» завдання — створити спеціалізовану інженерну службу по комплектуванню тваринницьких ферм обладнанням. При районних відділеннях «Укрсільгосптехніки» було створено понад 1,5 тис. пунктів технічного догляду за машинами і обладнанням на фермах [16, ф. 1, оп. 257, сп. 360, арк. 112].

Комплексна механізація у спеціалізованих господарствах сприяла покращанню умов праці трудівників ферм, підвищувала продуктивність праці, забезпечувала зростання виробництва продуктів тваринництва. За роки восьмої п'ятирічки середньорічне виробництво м'яса у порівнянні з попереднім п'ятиріччям зросло на 2 млн. т, а закупки — на 41%; молока відповідно — на 15,8 млн. т і виробництво яєць — на 7,1 млрд. штук [4, с. 111; 15, с. 46]. Питома вага спецгоспів у виробництві продуктів тваринництва також помітно зросла. У 1971 р. вони давали понад третину яловичини і свинини, близько 66% яєць і м'яса птиці, що вироблялися у колгоспах і радгоспах республіки [6, с. 134].

Досвід, нагромаджений партійними організаціями, радянськими і сільськогосподарськими органами в роки восьмої п'ятирічки у галузі спеціалізації тваринництва, набув значного поширення в роботі спецгоспів по виконанню рішень XXIV з'їзду партії.

Нові завдання по впровадженню спеціалізації сільськогосподарського виробництва накреслені у рішеннях XXV з'їзду КПРС. «Всесірно розвивати, — говорить у резолюції з'їзду, — спеціалізацію і концентрацію виробництва продуктів тваринництва і птахівництва, забезпечити поступове переведення їх на промислову основу» [15, 7 берез. 1976 р.].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Програма Комуністичної партії Радянського Союзу, К., Політвидав України, 1961. 126 с.
2. КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и Пленумов ЦК. Изд. 8, т. 10, М., Политиздат, 1972. 535 с.
3. Матеріали XXIII з'їзду Компартії України. К., Політвидав України, 1966. 303 с.
4. Матеріали XXIV з'їзду Компартії України. К., Політвидав України, 1971. 126 с.
5. Брежнев Л. И. Вопросы аграрной политики КПСС и освоение целинных земель Казахстана. Речи и доклады. Изд. 2, доп. М., Политиздат, 1974. 423 с.
6. Кальченко Н. Т. Сельское хозяйство Украины на новом подъеме.— В кн.: Сельское хозяйство на современном этапе. М., Политиздат, 1974. 456 с.
7. Аграрна політика КПРС на сучасному етапі, К., Політвидав України, 1973. 190 с.
8. Бабич И. Ф. Из опыта работы партийных организаций Украины по пропаганде и внедрению достижений науки и передового опыта в животноводстве колхозов (1966—1970).— В кн.: Коммунистическая партия Украины в борьбе за подъем трудовой и политической активности трудящихся. Сб. статей, Днепрпетровск, «Промінь», 1975; Кузнецов В. Г. Партийное руководство специализацией сельскохозяйственного производства.— «Коммунист Украины», 1970, № 6.
9. Гук М. Н. Экономические проблемы интенсификации животноводства, М., «Экономика», 1971, 199 с.
10. Жада І. І. Поглиблення спеціалізації колгоспів і радгоспів. К., «Урожай», 1968. 46 с.
11. Овчаренко М., Макаренко В. Концентрація і спеціалізація колгоспного виробництва. К., Політвидав України, 1970. 110 с.
12. Сенніков А. Н. Науково обгрунтоване розміщення і спеціалізація радгоспів Української РСР.— Вісник с.-г. науки, 1970, № 4.
13. Колесник Г. Е. Основные направления специализации колхозного производства Украины. К., 1968. 156 с.; Лабенец В. Ф. Специализация и концентрация сельскохозяйственного производства. М., «Знание», 1972; Специализация и концентрация сельскохозяйственного производства в Украинской ССР. К., «Урожай», 1974. 336 с.
14. Шербицкий В. В. Курс плодотворный, проверенный жизнью.— В кн.: Курсом мартовского Пленума. М., Политиздат, 1975. 527 с.; Беренштейн Л. Ю., Юрчук В. І. Керівництво Комуністичної партії — вирішальна умова успішного розвитку колгоспно-радгоспного виробництва. Наукові праці з історії КПРС. Вип. 50. К., Вид-во Київськ. ун-ту, 1972; Кожукало І. П. Економічна політика КПРС на сучасному етапі. К., 1971.
15. «Рад. Україна».
16. Партійний архів Інституту історії партії ЦК Компартії України.
17. Партійний архів Полтавського обкому Компартії України.
18. Партійний архів Харківського обкому Компартії України.
19. Центральний державний архів Жовтневої революції та соціалістичного будівництва УРСР.
20. Архів Міністерства сільського господарства УРСР,

ІСТОРІОГРАФІЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМУНІСТИЧНОЇ ПАРТІЇ УКРАЇНИ ПО ПІДГОТОВЦІ І ВИХОВАННЮ НАУКОВИХ КАДРІВ У РОКИ ВОСЬМОЇ П'ЯТИРІЧКИ

Досвід роботи КПРС переконливо свідчить, що успішне розв'язання складних завдань комуністичного будівництва залежить від наявності висококваліфікованих наукових кадрів.

Ще основоположники наукового комунізму вбачали у висококваліфікованих кадрах вирішальну умову побудови комуністичного суспільства. В 1893 р. Ф. Енгельс писав, що «...для визволення робітничого класу будуть потрібні ...лікарі, інженери, хіміки, агрономи та інші спеціалісти, бо справа йде про те, щоб оволодіти управлінням не тільки політичною машиною, але й усім суспільним виробництвом, а тут уже потрібні зовсім не гучні фрази, а солідні знання» [1, с. 410].

В. І. Ленін, розвиваючи теоретичні положення К. Маркса і Ф. Енгельса в нових історичних умовах, вже в перші роки соціалістичного будівництва висунув завдання поряд з використанням і перевихованням старих спеціалістів створити нову інтелігенцію з робітників і селян: Необхідно було, «...щоб знання і науки перестали бути ділом привілейованих...» [4, с. 414], «...щоб наука справді входила в плоть і кров, перетворювалась у складовий елемент побуту цілком і по-справжньому» [5, с. 370], тим паче, що «трудящі тягнуться до знання, тому що воно необхідне їм для перемоги» [3, с. 75]. Ленін, партія, уряд ставили за мету підготовку «величезного кадру науково-освічених спеціалістів» [2, с. 358].

На необхідність дальшої розробки ленінської спадщини про важливість підготовки кадрів для науки орієнтують постанови ЦК КПРС і Ради Міністрів СРСР, прийняті в роки восьмої п'ятирічки [9; 10; 11; 12], рішення XXIII, XXIV і, особливо, XXV з'їздів КПРС [6; 7; 8].

У світлі нових завдань, сформульованих XXV з'їздом КПРС і XXV з'їздом Компартії України, особливої уваги набуває історичний досвід партії по підготовці і вихованню наукових кадрів у минулі п'ятирічки. Ця проблема привертала і привертає увагу багатьох дослідницьких колективів, окремих істориків і економістів, про що свідчить багато праць, у тому числі монографій, брошур, статей, присвячених підготовці і вихованню наукових кадрів у період між XXIII і XXIV з'їздами КПРС.

Дослідження розпочалися вже на початку восьмої п'ятирічки. Однією з перших спроб охарактеризувати питання підбору, підготовки і виховання наукових кадрів в СРСР, в тому числі і на Україні, стала робота Б. Д. Лебіна [21]. Автор аналізує постанови ЦК КПРС і Уряду СРСР щодо підготовки наукових кадрів та їх виконання науковими закладами. Наводячи багато-

гранні форми підготовки і підвищення кваліфікації наукових, науково-педагогічних працівників, він все ж недосгатньо характеризує діяльність партійних організацій вузів.

Деякі питання роботи КППРС по підготовці наукових кадрів і розвитку вищої школи в 1966—1970 рр. знайшли своє відображення у працях діячів освіти і організаторів науки. Так, В. П. Єлютін розглядає питання підготовки наукових кадрів через аспірантуру, показує керівну роль партії в підготовці наукової зміни, але ряд питань він висвітлив за загальносоюзними матеріалами, і тому діяльність Компартії України показана недосатньо [18].

Ю. М. Даденков (тоді міністр вищої і середньої спеціальної освіти) відзначив у статтях, що вища школа України -- не тільки кузня кадрів, але й активний учасник розвитку науки, що в 1967 р. у вузах України працював сорокатисячний загін викладачів, серед яких було 1108 докторів і 11380 кандидатів наук [16; 17, с. 28]. Він показав успіхи українських учених, охарактеризував діяльність парторганізацій вузів республіки, проте організаційно-партійну роботу Компартії України теж докладно не висвітлив.

Серед публікацій, що стосуються підготовки наукових кадрів у роки восьмої п'ятирічки слід згадати праці президента АН УРСР Б. Є. Патона [25; 26; 27; 28], в яких зібрано і узагальнено великий фактичний матеріал і йдеться про досвід роботи Президії Академії наук, партійних організацій академії і 140 вузів республіки. Проте й вони мають дещо узагальнений характер.

Діячі освіти і організатори науки спеціально не досліджували питання про діяльність Компартії України по підготовці наукових кадрів, а, займаючись іншими проблемами, побіжно торкалися партійного керівництва. Але всі вони відзначали велику роль партії в підготовці і вихованні наукових кадрів і вважали, що предметом постійної уваги партійних організацій повинно бути поліпшення методів і форм відбору кандидатів до аспірантури, їх підготовка, турбота про оволодіння аспірантами марксистсько-ленінською філософією, підвищення відповідальності кожного викладача за доручену справу.

Важливе місце у відтворенні діяльності Академії наук УРСР належить ґрунтовній узагальнюючій праці «Історія Академії наук Української РСР» [19]. У ній висвітлено основні аспекти її діяльності, показано керівну роль партії в розвитку української науки. Але й вона містить обмаль відомостей про діяльність Компартії республіки по підготовці наукових кадрів у перші роки восьмої п'ятирічки.

Зовсім нові матеріали про діяльність Академії наук кінця 1967, 1968 та початку 1969 рр. містить монографія В. М. Терлецького [32]. У ній досить ґрунтовно показано увагу первинних партійних організацій наукових установ, парткому АН УРСР

як до залучення до Академії висококваліфікованих фахівців, так і до підвищення кваліфікації співробітників її установ, підготовки молодих учених через аспірантуру. Значну увагу приділено діяльності партійних організацій наукових установ, парткому АН УРСР по зростанню марксистсько-ленінської зрілості, ідейно-політичної загартованості науковців республіки. Автор відмічає зростання і зміцнення партійних лав науковців. Так, на початок 1969 р. чисельність комуністів парторганізацій АН УРСР, розташованих у Києві, становила понад 4500, з яких близько трьох тисяч — науковці, в тому числі одна тисяча докторів і кандидатів наук [32, с. 272]. Його монографія містить цінний матеріал, але, на жаль, діяльність партійних організацій академічних інститутів і парткому АН УРСР в останні роки восьмої п'ятирічки в ній не висвітлюється.

Заслуговує на увагу праця Немошкаленка В. В., Новикова М. В., Пелиха В. М. [24], в якій теж розглядається робота партії по підготовці наукових кадрів в академічних установах. Автори, оперуючи цінними фактичними даними, розкрили деякі сторони роботи їх парторганізацій. Проте, незважаючи на велику цінність дослідження, в ньому, на жаль, не повністю висвітлюється організуюча роль партійних організацій по ідейно-політичному вихованню наукових кадрів.

Останніми роками з'явилося багато видань загального циклу, в яких також висвітлюються питання підготовки і виховання наукових кадрів.

Так, В. М. Петров [29], розглядаючи проблеми розвитку вузів як учбово-наукових центрів в умовах сучасної науково-технічної революції, головну увагу приділив питанням підготовки наукових кадрів. «Суть кадрової політики у науці,— на думку автора,— полягає не тільки у доцільному збільшенні кількості людей науки, але головним чином у підвищенні кваліфікації і творчого рівня наукових працівників, створенні умов для повного використання їх творчих можливостей і оптимізації структури кадрів наукових установ» [29, с. 163—164].

Про діяльність вищої школи Української РСР в період між XXIII і XXIV з'їздами КПРС йшлося у праці В. Ю. Маланчука, В. М. Попова і А. Н. Новомінського [22]. В ній розкрито практичні заходи ЦК КПРС та ЦК Компартії України щодо керівництва вищою школою. Заслуговує на увагу висвітлення спільної роботи вчених вищих учбових закладів, науково-дослідних інститутів і колективів промисловості. ЦК Компартії України, як видно з книги, постійно дбав про підвищення бойовитості та дієвості партійних організацій вищої школи.

Великий інтерес викликає і колективна праця «Сучасність. вуз, студент» [31], у котрій розкрито форми й методи роботи партійних організацій вищих учбових закладів республіки по підготовці і вихованню наукових кадрів. Своїми думками про їх роботу поділилися секретарі партійних комітетів вузів України.

З їх виступів можна зробити висновок, що парткоми вузів багато робили в напрямку поліпшення підготовки наукових кадрів, ввели у практику заслуховування на своїх засіданнях важливих питань про стан науково-дослідної роботи на кафедрах і у вузах в цілому. На жаль, книга не містить глибокого аналізу роботи вузівських партійних організацій, а носить нарисовий характер.

Автори вищеназваних видань зібрали і узагальнили цінний фактичний матеріал, поставили і розв'язали ряд теоретичних і практичних питань, що у великій мірі сприяло поглибленню розробки нашої проблеми. Але в загальних працях діяльність партійних організацій все ж не знайшла всебічного висвітлення, частина проблем теми досі вивчена недостатньо і потребує дальшої розробки.

У висвітленні окремих питань теми значно сприяли статті істориків, партійних і радянських працівників, де узагальнено багатий досвід місцевих партійних організацій у виконанні рішень XXIII з'їзду КПРС і XXIII з'їзду Компартії України. Важливим внеском у вивчення діяльності останньої по підготовці і вихованню наукових кадрів є стаття В. Василенка [14]. Він показав успіхи українських вчених у роки восьмої і дев'ятої п'ятирічок. Зібравши значний фактичний матеріал, охарактеризував організаторську роботу парткомів республіки по налагодженню діяльності наукових центрів, узагальнив позитивний досвід роботи з керівництва науковими установами.

Серед публікацій про діяльність партії по підготовці і вихованню наукових кадрів на Україні в роки восьмої п'ятирічки слід згадати статті М. Качковського й А. Слюсаренка [20; 30], в яких висвітлено заходи обкомів, міськкомів, райкомів партії в розв'язанні цього складного завдання. Автори зосередили увагу на підготовці наукових кадрів через аспірантуру, дали загальну картину зростання наукових кадрів у восьмому п'ятиріччі, розглянули питання ідейного виховання аспірантів. На їх думку, заслуговує на увагу досвід підготовки кандидатів наук без відриву від виробництва в інституті електрозварювання ім. Патона, де партком, партбюро відділів регулярно заслуховували звіти осіб, які бажали здобути науковий ступінь, про виконання планів наукових робіт, викривали причини, які заважали успішно працювати.

Внесок харківських вчених у розв'язання актуальних проблем розвитку суспільного виробництва в роки восьмої п'ятирічки проаналізовано в статті Г. І. Ващенко [15]. Він відзначив багато наукових установ, де під керівництвом партійних організацій в 1966—1970 рр. забезпечувалася висока ефективність наукових досліджень і розробок. Парткоми, керівні партійні організації Харківщини в роки восьмої п'ятирічки постійно займалися пошуком нових форм співдружності наукових установ з виробництвом.

Певний внесок у вивчення проблеми співдружності вищої школи з академічними інститутами мали статті В. Ю. Маланчука і М. У. Білого [13; 23]. Досвід показав, що співробітництво вчених АН УРСР і університетів позитивно впливає на якість підготовки спеціалістів. Заслужовував на увагу досвід співдружності Київського державного університету з академічними установами. Автори подали приклади різних форм співдружності вищої школи з академічними інститутами по підготовці наукових кадрів, проте надто мало уваги приділили історико-партійній спрямованості досліджень.

Таким чином, у статтях, присвячених окремим питанням теми, на багатому фактичному матеріалі розкрито багатогранну діяльність Комуністичної партії України у підготовці і вихованні наукових кадрів. Автори проаналізували практичну роботу партійних організацій по добору до аспірантури, по зміцненню зв'язків науки з виробництвом, по марксистсько-ленінському вихованню наукових кадрів.

Короткий огляд праць показує, що наші вчені успішно розв'язують найголовніші проблеми, висунуті теорією і практикою комуністичного будівництва. Поряд з тим якість і масштаби підготовки наукової зміни в роки восьмої п'ятирічки ще не відповідали сучасному рівню розвитку науки і техніки.

Об'єктом особливої турботи партійних організацій, зазначали майже всі автори, повинно стати вдосконалення системи добору до аспірантури, забезпечення аспірантів висококваліфікованими керівниками, широке залучення до керівництва аспірантами академіків, член-кореспондентів, докторів наук.

Актуальною залишається проблема установалення строків підготовки кадрів через аспірантуру. Немоżliво миритися з тим фактом, що тільки 37% випускників закінчують аспірантуру з подачею дисертацій і лише 13% захищають їх під час навчання [33].

Партійні організації республіки повинні дбати про підвищення темпів і якості підготовки кандидатів і докторів наук.

Предметом постійної турботи парторганізацій наукових установ має бути необхідність вироблення чіткої системи ідейно-виховної роботи серед аспірантів, залучення їх до активної участі в суспільно-політичному житті, виховання у молоді високих моральних якостей радянських вчених.

Важливою передумовою успішного формування резерву науки повинно стати об'єднання творчих зусиль учених академічних установ і вищої школи на основі більш тісного співробітництва самих цих установ.

Історіографія теми показує, що діяльність партії в галузі підготовки наукових кадрів, в тому числі Компартії України, вивчена ще недостатньо. Широкого дослідження історико-партійного характеру, в якому б висвітлювалася керівна роль Компартії республіки по підготовці і вихованню наукових кадрів, не

опубліковано. Недостатньо вивчено і узагальнено діяльність місцевих і первинних партійних організацій вузів і науково-дослідних інститутів, які в роки восьмої п'ятирічки виконали величезну роботу по перетворенню в життя програми партії, постанов ЦК КПРС і Радянського Уряду з питань підготовки і виховання наукових кадрів.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Енгельс Ф. Міжнародному конгресові студентів-соціалістів. — Маркс К., Енгельс Ф. Тв., т. 22, с. 410.
2. Ленін В. І. Промова на І Всеросійському з'їзді Рад народного господарства 26 травня 1918 р. — Повне збір. тв., т. 36, с. 355—363.
3. Ленін В. І. Промова на І Всеросійському з'їзді в справі освіти 28 серпня 1918 р. — Повне збір. тв., т. 37, с. 72—75.
4. Ленін В. І. Промова на ІІ Всеросійському з'їзді вчителів-інтернаціоналістів 18 січня 1919 р. — Повне збір. тв., т. 37, с. 411—414.
5. Ленін В. І. Краще менше, та краще. — Повне збір. тв., т. 45, с. 368—383.
6. Матеріали XXIII з'їзду КПРС. К., Політвидав України, 1966. 286 с.
7. Матеріали XXIV з'їзду КПРС. К., Політвидав України, 1972. 360 с.
8. Матеріали XXV з'їзду КПРС. К., Політвидав України, 1976. 288 с.
9. О мерах по улучшению подготовки специалистов и совершенствованию руководства высшим и средним специальным образованием в стране. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР 3 сентября 1966 г. — КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. 9. М., Политиздат, 1972, с. 125—135.
10. Об улучшении подготовки научных и научно-педагогических кадров. Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР 16 ноября 1967 г. — КПСС в резолюциях и решениях съездов, конференций и пленумов ЦК, т. 9, с. 386—394.
11. О мероприятиях по повышению эффективности работы научных организаций и ускорению использования в народном хозяйстве достижений науки и техники, Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР. 24 сентября 1968 г. — Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам (1968—1969 гг.), т. 7. М., Политиздат, 1970, с. 111—137.
12. Про поліпшення підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів в Українській РСР, Постанова ЦК Компартії України і Ради Міністрів УРСР 7 лютого 1968 р. — Збірник постанов і розпоряджень Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки, К., 1968, № 2, с. 3—14.
13. Білий М. І. Співдружність учених Київського університету й інститутів АН УРСР. — «Вісник Академії наук Української РСР», 1972, № 10, с. 77—89.
14. Василенко В. К. Керівництво КПРС розвитком науки на сучасному етапі. — «Український історичний журнал», 1974, № 11, с. 11—21.
15. Вашенко Г. І. Зміцнювати зв'язок науки з виробництвом. — «Комуніст України», 1971, № 3, с. 83—92.
16. Даденков Ю. М. Высшая школа Украины. — «Вестник высшей школы», 1966, № 2, с. 3—8.
17. Даденков Ю. М. Кузница кадров украинской народной интеллигенции. — «Вестник высшей школы», 1967, № 11, с. 26—33.
18. Елютин В. П. Развитие высшей школы в СССР (1966—1970 гг.). М., «Высшая школа», 1971. 100 с.
19. Історія Академії наук Української РСР. У 2-х т. К., «Наук. думка», 1967.
20. Качковський М. Партійне керівництво підготовкою наукових кадрів на Україні в 1966—1970 рр. — «Український історичний журнал», 1974, № 3, с. 57—65.

21. Лебин Б. Д. Подбор, подготовка и аттестация научных кадров в СССР. М.—Л., «Наука», 1966, 288 с.
22. Маланчук В. Ю., Попов В. М., і Новомінський А. Н. Вища школа УРСР, Здобутки і перспективи (1966—1970 рр.), К., «Вища школа», 1971, 148 с.
23. Маланчук В. Ю. Деякі проблеми дальшого зміцнення співдружності вищої школи і наук Української РСР,—«Вісник Академії наук Української РСР», 1972, № 1, с. 74—81.
24. Немошкаленко В. В., Новиков М. В., Пелих В. М. Академія наук Украинской ССР, К., «Наук. думка», 1969, 275 с.
25. Патон Б. Є. Великі перспективи науки на Україні,—«Комуніст України», 1966, № 4, с. 33—43.
26. Патон Б. Є. Свято української радянської науки,—«Комуніст України», 1969, № 6, с. 44—54.
27. Патон Б. Є. 50 років Академії наук Української РСР. Доповідь на ювілейній сесії загальних зборів АН УРСР,—«Вісник Академії наук Української РСР», 1969, № 2, с. 29—41.
28. Патон Б. Е. Расцвет науки Советской Украины.—В кн.: Наука Союза ССР, М., «Наука», 1972, с. 107—136.
29. Петров В. М. Вузы и научно-технический прогресс, М., «Высшая школа», 1973, 246 с.
30. Слюсаренко А. Г. Партійне керівництво підготовкою наукових кадрів на Україні. (1959—1970).—«Український історичний журнал», 1971, № 1, с. 13—23.
31. Сучасність, вуз, студент. К., «Вища школа», 1972, 227 с.
32. Терлецький В. М. Академія наук Української РСР, 1919—1969, К., «Наукова думка», 1969, 294 с.
33. «Рад. Україна», 1970, 18 верес.

М. Г. СТАНЧЕВ

УЧАСТЬ КОМСОМОЛЬСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ УРСР І НРБ В РАДЯНСЬКО-БОЛГАРСЬКОМУ КУЛЬТУРНОМУ СПІВРОБІТНИЦТВІ (1970—1974 рр.)

Історії людства відомо багато яскравих прикладів дружби і братерства людей і народів. Їх оспівували поети і композитори, письменники і художники, вони увіковічені в літературних творах, у піснях і монументах. Ніщо, мабуть, не має такої ціни серед людей, як справжня дружба і вірність.

Яскравим прикладом дружби і братерства між народами є взаємини між Радянським Союзом і Болгарією. Крізь тисячоліття пронесли народи цих країн, як стяг, непорушну дружбу і братерську вірність.

Проявом непорушної радянсько-болгарської дружби є присвоєння звання Героя Народної Республіки Болгарії Генеральному секретареві ЦК КПРС Л. І. Брежневу в вересні 1973 р. і в грудні 1976 р. У заключному документі про його дружній візит до Болгарії у вересні 1973 р. підкреслено, що основою радянсько-болгарської дружби є близькі взаємини, що постійно міцніють, цілковита єдність поглядів, братня солідарність марксистсько-ленінських партій обох країн — КПРС і БКП [24, с. 12].

Характеризуючи сучасний етап розвитку радянсько-болгар-

ської дружби, Л. І. Брежнев підкреслив, що вона знаходить своє виявлення «в бойовій солідарності наших компартій, і в братерському співробітництві наших урядів, і в тісних зв'язках численних громадських організацій» [3, с. 27].

Життєдайну силу цієї дружби для болгарського народу неодноразово підкреслював Перший секретар ЦК БКП Голова Державної Ради НРБ Тодор Живков: «Сьогодні ми маємо всі підстави заявити, що болгарсько-радянська дружба — це одне з найбільших і найпрекрасніших завоювань наших народів» [21, 1973, 20 верес.].

З цих оцінок випливає актуальність дослідження зв'язків радянського і болгарського народів у галузі культури.

Цінну допомогу марксистсько-ленінським партіям СРСР і НРБ у справі зміцнення розвитку радянсько-болгарського культурного співробітництва подають комуністичні спілки молоді обох країн, що працюють під їх керівництвом. КПРС і БКП приділяють багато уваги інтернаціональному співробітництву комсомольських організацій СРСР і НРБ.

У постанові ЦК КПРС «Про 50-річчя ВЛКСМ і завдання по комуністичному вихованню молоді» [2, 1968, 26 жовт.], тезах грудневого (1967 р.) пленуму ЦК БКП «Про деякі основні проблеми роботи з молоддю і комсомолом» важливе місце приділяється подальшому зміцненню дружби і співробітництва між комсомольськими організаціями СРСР і НРБ на сучасному етапі, патріотичному і інтернаціональному вихованню молоді обох країн [12, с. 643].

Величезна роль у здійсненні культурних зв'язків між СРСР і НРБ належить ЛКСМ України, як одному з найбільших загонів ВЛКСМ, і ДКСМ Болгарії. Тема братерського співробітництва радянських і болгарських комсомольців дуже актуальна, тому що дослідження цієї проблеми дасть змогу узагальнити існуючий досвід культурного співробітництва ЛКСМУ і ДКСМ, накреслити і визначити напрямки і форми співробітництва, використати цей досвід для зміцнення і розвитку співробітництва з спілками молоді соціалістичних країн.

Проте в радянській і болгарській історичній літературі проблема участі комсомольських організацій УРСР і НРБ в радянсько-болгарському культурному співробітництві на сучасному етапі не знайшла належного відображення. Лише в деяких працях радянських авторів ця тема розглядається побіжно, як складова частина більш загальних питань [6; 7; 13; 20; 25; 26].

Виходячи з рекомендацій республіканської науково-теоретичної конференції з питань патріотичного і інтернаціонального виховання молоді, де вказується на необхідність глибшого розкриття братерських зв'язків молоді радянських республік і країн соціалізму, проводити наукове дослідження таких питань [5, с. 239], автор вважає доцільним зробити спеціальне дослід-

ження про участь комсомольських організацій УРСР і НРБ в радянсько-болгарському культурному співробітництві.

Хронологічні рамки статті (1970—1974 рр.) охоплюють період між XVI і XVII, XXI і XXII з'їздами ВЛКСМ і ЛКСМ України, а також період між XI і XII з'їздами ДКСМ Болгарії. Наше завдання — показати роль комсомольських організацій в культурному співробітництві між Радянським Союзом і Болгарією, показати допомогу, яку подавали в організації співробітництва радянські і болгарські комсомольці.

Останніми роками, відповідно до планів культурного співробітництва в нашій країні навчається 2250 студентів і близько 1 тисячі аспірантів [8, с. 2] з Народної Республіки Болгарії, 407 з них — у вузах нашої республіки [14, с. 51].

Навчаючись у вузах Української РСР, болгарські студенти мають реальну можливість ближче познайомитися з справами радянських комсомольців, вивчити досвід Ленінського комсомолу. Болгарським друзям створені всі умови для відмінного навчання — багата матеріальна база, висококваліфіковані викладачі і дружне піклування радянських комсомольців, друзів по студентській лаві. Величезну роботу серед болгарських студентів проводить ЦК ЛКСМ України і Комітет молодіжних організацій УРСР. Для них організуються відвідування підприємств та організацій, культурно-освітніх закладів, лекції, доповіді, культпоходи, перегляд кінофільмів, вечори інтернаціональної дружби тощо.

У Москві було підписано план на 1972 рік між Союзом радянських товариств дружби і культурних зв'язків з зарубіжними країнами і Всенародним комітетом болгаро-радянської дружби. Керуючись рішеннями XXIV з'їзду КПРС і X з'їзду БКП, план передбачав проведення різноманітних заходів на честь 90-річчя з дня народження Г. М. Димитрова і 50-річчя створення СРСР [8, с. 2].

У всіх вузах України відбулись студентські науково-теоретичні конференції, присвячені цим датам: у Харкові (травень 1972 р.), у Києві (червень 1972 р.), у Львові, Одесі й інших містах Української РСР [17, 1972, 23 трав.].

У Дрогобичі земляцтво болгарських студентів зі Львова організувало міську конференцію на тему: «Г. Димитров, молодь і соціалізм» і виставку книг і матеріалів, присвячені Г. Димитрову [16, 1972, 17 черв.].

Земляцтво болгарських студентів зі Львова разом з місцевим радянсько-болгарським клубом «Дружба» провело змагання між піонерськими загонами в середній школі № 5 за право носити ім'я Г. Димитрова [16, 1972, 13 квіт.].

Справі ідейно-політичного виховання молоді служить обмін будівельними студентськими загонами між вузами УРСР і НРБ.

Беручи до уваги можливість цього заходу, ЦК ВЛКСМ, КМО СРСР влітку 1971 р. провели обмін студентськими будівельни-

ми загонами між вузами СРСР і НРБ загальною кількістю 3359 чол. [4, с. 318].

Масовим засобом культурного зближення між комсомольцями УРСР і НРБ став міжнародний туризм. Велику роль в цьому відіграла угода про співробітництво в галузі туризму між СРСР і НРБ, підписана в 1970 р., а також лист ЦК ВЛКСМ братерським спілкам молоді соціалістичних країн про організацію прямого туристського обміну групами молоді [4, с. 231].

За 10 років (з 1960 по 1970 рр.) Радянський Союз відвідало понад 20 тис. болгарських юнаків і дівчат. За цей час близько 45 тис. радянської молоді познайомились з визначними пам'ятками і культурними досягненнями Болгарії [26, с. 82]. З них лише в 1973 р. у соціалістичних країнах, в тому числі й Болгарії, побувало понад 7 тис. комсомольців з Радянської України [25, с. 65].

На честь 50-річчя створення СРСР за рішенням головного управління по міжнародному туризмові в Болгарії оголосили туристський маршрут до Радянського Союзу [22, 1972, 11 жовт.]. Один з маршрутів проходив по Україні. І окружком комсомолу Варненського округу направив групу туристів за маршрутом до області міста-побратима — Одеси [19, 1973, 14 лют.]. В 1972—1973 рр. майже всі туристські групи були спеціалізованими. Стали традиційними так звані «поїзди дружби». ЦК ВЛКСМ, ЦК ЛКСМ України, обкоми і райкоми комсомолу широко практикували нагородження молоді туристськими путівками для подорожі за кордон. За путівками до Болгарії лише в 1970 р. виїжджало 814 представників юнацтва України. У складі молодіжних поїздів дружби до НРБ у 1970 р. та інших братніх країн виїжджала молодь Київщини, Харківщини, Одещини [25, с. 65].

Отже, основою молодіжного туризму, обміну туристськими групами і студентськими будівельними загонами між вузами СРСР і НРБ є не абстрактна зацікавленість, а бажання налагодити і розширити ділові контакти з місцевими комсомольськими організаціями обох країн, прагнення до безпосереднього спілкування з своїми ровесниками, краще пізнати один одного, перейняти досвід роботи комсомольських організацій. Все це сприяє подальшому розвитку інтернаціонального співробітництва між радянською і болгарською молоддю, зростанню обсягу місцевих зв'язків комсомольських організацій УРСР і НРБ.

Відповідно до плану співробітництва і підписаної угоди в 1971 р. між ВЛКСМ і ДКСМ у столиці Радянської України — Києві проходив Перший фестиваль дружби радянської і болгарської молоді. У фестивалі брали участь делегація молоді республік Радянського Союзу в складі 294 чоловік, очолювана Першим секретарем ЦК ВЛКСМ Є. М. Тяжельниковим і делегація НРБ у складі 286 юнаків і дівчат на чолі з першим секретарем ЦК ДКСМ І. Паневим. Серед представників нашої

країни було 10 Героїв Соціалістичної Праці, 11 делегатів XXIV з'їзду КПРС, 9 лауреатів премії Ленінського комсомолу і республіканських премій [25, с. 74].

Протягом фестивальних днів молодь України і Болгарії на семінарах, вечорах і зустрічах обмінювалася досвідом комсомольської і піонерської роботи, вела розмови про участь творчої молоді у культурному будівництві, про шефську роботу на промислових підприємствах, у сільськогосподарських кооперативах, про виховання молоді на інтернаціоналістських традиціях, у дусі марксизму-ленінізму [11, 1971, 30 черв.].

Важливе місце в роботі фестивалю посіли спільні семінари, де відбулася ділова розмова про роботу ВЛКСМ і ДКСМ з різними категоріями молоді. Представники делегацій обговорювали питання дальшого розвитку співробітництва між комсомольськими організаціями братніх країн у дусі рішень XXIV з'їзду КПРС і X з'їзду БКП, ролі і місця творчої молоді, студентства в соціалістичному суспільстві, в комуністичному вихованні підрастаючого покоління [11, 1971, 30 черв.].

Спільний пленум Всенародного комітету болгаро-радянської дружби і ЦК ДКСМ (грудень 1972 р.) накреслив відповідно до плану співробітництва між ВЛКСМ і ДКСМ проведення в травні 1973 р. Другого фестивалю дружби радянської і болгарської молоді. У цьому фестивалі (травень 1973 р.), в Софії й Варні взяла участь велика кількість представників комсомолу України. Програма фестивалю також була різноманітною.

Фестивалі стали доброю традицією, значними подіями в житті двох молодіжних союзів, незабутнім святом дружби нашої молоді. Вони сприяли подальшому розвитку братерських зв'язків між ЛКСМ України і ДКСМ Болгарії. Більш глибокими і діловими стали зв'язки комсомольських організацій, ширше практикувався обмін інформаційними матеріалами про роботу комсомольських організацій, життя, працю і відпочинок молоді [15, 1973, 25 трав.].

Поширеною формою культурних зв'язків молоді України і Болгарії є співробітництво в розвитку художньої самодіяльності. Збільшення інтересу до творчості народів братніх країн, до всього нового, що народжується в творчих колективах друзів, викликали необхідність обміну репертуарами, записами народної музики і пісень, творами сучасних діячів культури. Так, комсомольці Кіровоградщини й Толбукінського округу НРБ систематично надсилають один одному репертуарні збірники. В селі Доброму Вільшанського району діє самодіяльний молодіжний ансамбль «Другарка», який склав свою програму за допомогою болгарських друзів. Тернопільський обком ЛКСМ України надіслав на адресу Слівенського окружного ДКСМ для використання колективами художньої самодіяльності комплекти грамплатівок українських народних пісень, про молоді і Ленінський комсомол, бібліотеку творів місцевих авторів, присвяче-

них комсомолу [24, с. 9]. Цікавою формою культурного співробітництва між ВЛКСМ і ДКСМ став радянсько-болгарський клуб творчої молоді, заснований в 1967 р. Члени клубу — молоді письменники, художники, композитори і актори. Існує Рада клубу і президент клубу, якого обирають на засіданні клубу. Перше засідання його відбулося в 1967 р. у двох братніх республіках СРСР — на Україні та у Вірменії. На засіданнях обговорюється творчість молодих письменників і акторів, художників і композиторів, влаштовуються виставки, перегляди, обговорення кінофільмів, вистав, вивчається культура і мистецтво братніх країн [8, с. 21].

Основним завданням клубу творчої молоді є зміцнення і розвиток зв'язків між молодими творчими силами Радянського Союзу і Болгарії, популяризація їхніх досягнень серед молоді і культурної громадськості обох країн [9, с. 25]. Це відіграє важливу роль у справі виховання у молодих діячів літератури і мистецтва високої відповідальності перед народом і суспільством. Ще в 1920 р. на III з'їзді РКСМ В. І. Ленін говорив, що «без ясного розуміння того, що тільки точним знанням культури, створеної всім розвитком людства, тільки переробленням її можна будувати пролетарську культуру» [1, с. 304].

За прикладом центрального радянсько-болгарського клубу творчої молоді в ряді міст УРСР створено його філіали. Так, у червні 1969 р. представники молоді інтелігенції Одеси і Варни виступили з ініціативою створення клубу творчої молоді міст-побратимів. Бюро Одеського обкому ЛКСМ України та Варненського окружного ДКСМ Болгарії схвалили цю ініціативу, дали клубу назву «Іскра», створили при ньому секції образотворчого мистецтва, музики, молодих літераторів, акторів. Встановлені також творчі зв'язки з подібними клубами Києва і Ленінграда [18, 1973, 27 листоп.].

Унаслідок співробітництва радянсько-болгарської творчої молоді виникла необхідність свого друкованого органу. Схвалили ініціативу видавати альманах ЦК ВЛКСМ і ЦК ДКСМ, прийнявши спільне рішення про видання в 1972 р. радянсько-болгарського літературно-художнього альманаху «Дружба». Перший його номер вийшов у 1972 р. у Москві і в Софії [10]. Він об'єднав навколо себе видатних молодих діячів в галузі літератури і мистецтва, вміщував вірші і оповідання, повісті і поеми, нариси і літературні портрети сучасників. Це своєрідний літопис цікавого і різноманітного життя радянської і болгарської молоді.

Ось така, зовсім нова форма культурного співробітництва на сторінках комсомольсько-молодіжного журналу сприяє пропаганді революційних і культурних традицій наших народів, допомагає обміну досвідом між радянською і болгарською молоддю в галузі культури. Вона являє собою ще один вірний крок по шляху зміцнення і розвитку дружби між молоддю обох країн.

Отже, проаналізувавши діяльність комсомольських організацій УРСР і НРБ в розвитку радянсько-болгарського співробітництва, можна зробити деякі висновки і визначити основні форми співробітництва. За останній час між комсомольськими організаціями обох республік склались тісні контакти. Характерним для них є постійне розширення і поглиблення співробітництва, важливе місце в якому посідають культурні зв'язки.

Співробітництво комсомольців України і Болгарії в галузі культури відіграє важливу роль і має величезне інтернаціональне значення.

Комсомольські організації УРСР і НРБ мають досить великий досвід організаційної і практичної діяльності в цій галузі. Найбільш поширеними формами культурних зв'язків є спільні семінари, науково-теоретичні конференції радянських і болгарських комсомольців в навчальних закладах Української РСР, діяльність клубів творчої молоді, обмін колективами художньої самодіяльності та репертуаром цих колективів.

Проведення фестивалів дружби між радянською і болгарською молоддю, обмін туристськими молодіжними групами — найбільш поширені форми в галузі культурного співробітництва ЛКСМ України і ДКСМ Болгарії.

Досвід участі радянської і болгарської молоді в зміцненні і розвитку культурного співробітництва показує, що такі форми співробітництва відкривають величезні можливості для інтернаціонального виховання молоді обох країн. Активна участь комсомольських організацій УРСР і НРБ в радянсько-болгарському культурному співробітництві сприяє тому, що з кожним роком до нього залучаються більш широкі маси молоді.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ленін В. І. Завдання спілок молоді. Доповідь на III Всеросійському з'їзді РКСМ 2 жовтня 1920 р.—Повне зібр. тв., т. 41, с. 284—303.
2. О 50-лєтїи ВЛКСМ и задачах по коммунистическому воспитанию молодежи. Постановление ЦК КПСС.—«Правда», 1968, 14 окт.
3. Брежнев Л. І. Промова на мітингу в Софії 12 травня 1967 року.—Ленінським курсом, т. 2. К., Політвидав України, 1971, с. 25—36.
4. Мы интернационалисты. Документы и материалы съездов, конференций ЦК ВЛКСМ, АКСМ и КМО СССР об интернациональных связях советской молодежи и международного молодежного движения (1918—1971 гг.). М., «Молодая гвардия», 1972. 335 с.
5. Актуальні питання патріотичного і інтернаціонального виховання молоді. К., «Наукова думка», 1973. 250 с.
6. Бахмат Е. П. Сотрудничество Советского Союза и Народной Республики Болгарии в области науки и культуры (1958—1971 гг.). Автореф. дис. на соискание ученой степени канд. ист. наук. К., 1973. 33 с.
7. Бойко В. В. КПСС и БКП во главе братского сотрудничества советских и болгарских народов в развитии социалистической культуры (1958—1971 гг.). Автореф. дис. на соискание ученой степени канд. ист. наук. Х., 1975. 32 с.
8. «Българо-съветска дружба» (орган Всенародного комитета българо-советской дружбы).
9. «Вопросы литературы». Орган Союза писателей СССР.

10. «Дружба». Советско-болгарский лит.-худож. и обществ.-полит. альманах. Вып. 1. Москва — София, 1972. 320 с.
11. «Дружба» (спецвыпуск № 7 газеты «Комсомольское знамя» на фестивале дружбы советской и болгарской молодежи), 1971, 30 июня.
12. История Болгарской коммунистической партии. М., Политиздат, 1971. 658 с.
13. Келдыш М. В. Советско-болгарское сотрудничество в области науки, образования и культуры. — В кн.: Братская дружба и всестороннее сотрудничество. М., Политиздат, 1969.
14. Колосова К. А. Підготовка національних кадрів для зарубіжних країн у навчальних закладах УРСР. — «Український історичний журнал», 1973, № 1, с. 53.
15. «Комсомольское знамя». Орган ЦК ЛКСМ України.
16. «Ленінська молодь». Орган Львівського обкому ЛКСМУ.
17. «Ленінська зміна». Орган Харківського обкому ЛКСМУ.
18. «Молодь України». Орган ЦК ЛКСМУ.
19. «Народна младеж». Орган ЦК ДКСМ Болгарії.
20. На магістралях дружби і братерства. Участь Української РСР у співробітництві Радянського Союзу з європейськими соціалістичними країнами (1966—1970 рр.). К., «Наук. думка». 1974. 389 с.
21. «Правда». Орган ЦК КПРС.
22. «Работническое дело». Орган ЦК БКП.
23. «Соціалістична культура». Орган Міністерства культури УРСР.
24. Социалистический интернационализм в действии. Сб. М., Политиздат, 1974. 256 с.
25. Чоломбитько М. І. Комсомол України — активний помічник Комуністичної партії в розвитку міжнародних зв'язків радянської молоді в період між XXIII і XXIV з'їздами КПРС. К., «Молодь». 1972. 250 с.
26. Шинкевич М. Інтернаціоналните врѝзки между ДКСМ и ВЛКСМ. София, 1973. 85 с.; Его же. Братското сътрудничество между Ленинския и Димитровския комсомол. — «Политическа просвета» (орган ЦК БКП), 1972, № 1, с. 90—98.

Л. М. МОКЛЯК

З ДОСВІДУ КЕРІВНИЦТВА КОМПАРТІЇ УКРАЇНИ ЗМІЦНЕННЯМ ДОБРОБУТУ ВЧИТЕЛІВ (1966—1975 рр.)

Важливою ланкою комуністичного будівництва, як зазначав В. І. Ленін, є виховання і навчання «всебічно розвинених і всебічно підготовлених людей» [3, с. 52].

«Сила нашого ладу,—говориться у Звітній доповіді ЦК КПРС XXV з'їзду партії,—в свідомості мас. І партія вважає своєю постійною турботою виховання комуністичної свідомості, готовності, волі і вміння будувати комунізм» [14].

В розв'язанні важливого завдання комуністичного будівництва — формуванні нової людини — провідна роль належить радянському вчителю, який має глибоку ідейно-теоретичну підготовку, володіє необхідною сумою знань, професійною майстерністю.

Високо цинив працю вчителя В. І. Ленін. «Народний учитель повинен у нас бути поставлений на таку висоту, на якій він ніко-

ли не стояв і не стоїть і не може стояти в буржуазному суспільстві. Це — істина, яка не потребує доказів. До цього стану справ ми повинні йти систематичною, неухильною, наполегливою роботою і над його духовним піднесенням, і над його всебічною підготовкою до його справді високого звання і, головне, головне і головне — над піднесенням його матеріального становища» [1, с. 348].

Втілюючи в життя ленінські настанови, партія постійно піклується про радянського вчителя, про піднесення його громадянської зрілості і професійної майстерності, зміцнення авторитету, створення належних умов для його праці і відпочинку.

Особливо зросла роль вчителя в житті суспільства в останнє десятиріччя, коли наша країна намітила і здійснила в основному перехід до загальної середньої освіти і досягла значних успіхів у розв'язанні питання про поліпшення добробуту педагогічних кадрів.

Питаннями розвитку і оцінкою досягнень народної освіти за останні роки, керівництва партійних організацій, зміцнення і поліпшення становища педагогічних кадрів, забезпечення їм необхідних умов для творчої праці займалися Б. М. Андрієвський, В. П. Вугрич, В. К. Василенко, М. М. Моторнюк, А. І. Надал і ін. З'явилося цілий ряд публікацій з окремих актуальних проблем розвитку народної освіти, зокрема, питань економіки народної освіти (В. А. Жамін, Л. В. Черкашин), наукової організації праці вчителя (В. А. Левіна, Л. Н. Тринос, Ю. Є. Юцевич, В. П. Котляр), бюджету часу вчителя (І. І. Трилінський, Н. П. Раченко), мікроклімату в педагогічному колективі (К. І. Ступак) і цілий ряд інших праць. Це є яскравим свідченням того, що різні аспекти розвитку народної освіти, праця вчителя, турбота про нього постійно перебувають в центрі уваги, стали всенародною справою.

У даній статті робиться спроба узагальнити на прикладі фактичного матеріалу діяльність партійних організацій республіки по керівництву поліпшенням матеріальних умов життя вчителів, зокрема вчителів сільських шкіл, забезпечення їх житлом, організації оздоровлення та відпочинку педагогів, задоволення їх духовних запитів.

Питанням поліпшення матеріального становища педагогічних кадрів значна увага приділяється в рішеннях XXIII і XXIV партійних з'їздів, постановках партії і уряду останніх років про школу: «Про заходи дальшого поліпшення роботи середньої загальноосвітньої школи» (1966 р.), «Про підготовку і виховання учительських кадрів в Українській РСР» (1968 р.), «Про заходи по дальшому поліпшенню умов роботи сільської загальноосвітньої школи» (1973 р.), в «Основах законодавства Союзу РСР і союзних республік про народну освіту», прийнятих на VI сесії Верховної Ради СРСР восьмого скликання (1973 р.).

Питання роботи з педагогічними кадрами, поліпшення їх матеріального становища постійно перебувають у центрі уваги Ворошиловградської, Донецької, Одеської, Харківської і ряду інших партійних організацій, які нагромадили чималий досвід по керівництву розвитком народної освіти. Підготовка вчителів, забезпечення їх житлом стало предметом обговорення Полтавського обкому Компартії України [17, ф. 15, оп. 14. од. зб. 47, арк. 107—110].

Систематичну роботу по створенню належних умов праці вчителя проводив Сумський обком Компартії України. На бюро обкому розглядалися питання роботи з вчительськими кадрами, забезпечення їх квартирами. Ще в 1966 р. в Лебединському районі цієї області на сесії районної Ради депутатів трудящих розглядалося питання про розвиток шкіл. Рішенням сесії було передбачено будівництво 40 вчительських квартир. Почин лебединців підтримали в інших районах області. За 1966—1967 рр. для вчителів області збудовано 634 квартири. Обком прийняв рішення, яке передбачало протягом наступних 3 років забезпечити всіх сільських вчителів квартирами [10, 1967, № 4, с. 23].

Трудящі Косівського району Івано-Франківської області до 50-річчя Великого Жовтня спорудили для вчителів 30 будинків на 96 квартир. Івано-Франківський обком Компартії України та виконком обласної Ради депутатів трудящих схвалили цю ініціативу і прийняли постанову про будівництво для вчителів протягом 1967—1970 рр. 468 квартир [11, 1974, № 3, с. 69].

Всього за роки восьмої п'ятирічки понад 30 тис. вчителів одержали квартири, побудовані на кошти місцевих Рад депутатів трудящих, колгоспів і радгоспів республіки [9, с. 71]. За період з 1968 по 1971 рр. 44 тис. сільських вчителів забезпечено квартирами [10, 1974, № 1, с. 92]. Це сприяло зменшенню плинності, поліпшився якісний склад педагогічних кадрів. Якщо в 1967/68 р. в сільських загальноосвітніх школах працювало 45,6% вчителів з вищою освітою, то в 1971/72 р. їх число зросло до 55,9% [11, 1974, № 1, с. 92].

Періодом дальшого поліпшення становища педагогічних кадрів були роки дев'ятої п'ятирічки, коли далі розвивалися і вдосконалювалися форми і методи роботи партійних організацій. По-діловому розв'язувалося питання про забезпечення вчительських сімей житлом у Донецькій області, де в одному лише Волноваському районі за п'ятирічку збудовано 27 будинків для вчителів на 102 квартири [15, 1975, 22 листоп.]. За роки останньої п'ятирічки 800 педагогів Кіровоградської області одержали нові квартири, а 534—поліпшили житлові умови [15, 1974, 13 листоп.]. В с. Добросин Нестерівського району Львівської області будинками для вчителів забудована ціла вулиця. Вона так і називається «Учительська» [13, 1971, 26 серпня]. 96% вчителів забезпечені квартирами в Черкаській області [15, 1974, 13 листоп.].

Створення хороших житлових умов для вчителів — одна з форм роботи партійних і радянських органів Глобинського району Полтавської області. Останнім часом у районі споруджено 20 квартир для вчителів. До 1 вересня 1976 р. ще 5 учительських сімей справлять новосілля [16, 1975, 29 листоп.].

Всього по республіці протягом 9 п'ятирічки вчителям надано 23 тис. квартир [9, с. 59]. В кожній області проведена значна робота по поліпшенню їх умов життя.

За останні роки значно зросла заробітна плата вчителів. Зокрема, в 1972 р. у відповідності з Директивами XXIV з'їзду КПРС було збільшено зарплату вчителям в середньому на 20% [13, 1972, 29 листоп.]. Як відомо, ставка вчителя встановлюється не за 41 робочу годину в тиждень, а за 18. Додаткові години йому оплачуються пропорціонально ставці. Вчителі мають відпустку в 48 робочих днів, як на селі, так і в місті, вчитель може вийти на пенсію після 25 років педстажу незалежно від його віку. Значними пільгами користуються вчителі сільських шкіл: їм передбачено право на користування безплатно житловою площею за освітленням і опаленням, кредити на обзаведення господарством у розмірі до 1000 крб. на строк до 5 років, на будівництво жилого будинку в розмірі до 2000 крб. на 10 років. Колгоспам і радгоспам дозволено продаж вчителям продуктів харчування за державними роздрібними цінами. Поширюється на сільських вчителів і особливий порядок продажу їм легкових автомобілів і мотоциклів з колясками. Наприклад, лише за останні два роки 180 педагогів Миколаївської області придбали легкові автомобілі [14, 1975, 6 серп.]. Для сільських педагогів встановлена відстрочка від призову на дійсну військову службу після закінчення вузу на весь час їх роботи в сільській школі [12, 1974, 24 серп.].

В 1972 р. Міністерство охорони здоров'я і Міністерство освіти республіки прийняли спільне рішення щодо поліпшення медичної допомоги і охорони здоров'я вчителів [15, 1974, 13 листоп.]. Заходи по поліпшенню медичного обслуговування і охорони здоров'я вчителів передбачають поліпшення роботи по їх оздоровленню й лікуванню, наголошують на необхідності створення «належних культурно-побутових умов вчителям, особливо сільської місцевості, як важливого фактора збереження і охорони їх здоров'я» [6], дотримання повсюдно здійснення урядових рішень про надання ряду пільг педагогам шкіл сільської місцевості і ін.

Так, лише в 1974 р. з 250 тис. членів профспілки, які відпочивали в пансіонатах, туристських і екскурсійних базах, 60% становили працівники освіти. Великою популярністю серед вчителів користуються самодіяльні лікувально-оздоровчі бази. Один лише Київський обком профспілки оздоровив на них в 1974 р. понад 2 тис. вчителів. Добре організовано оздоровлення

і відпочинок вчителів у Полтавській, Дніпропетровській, Донецькій, Львівській, Херсонській, Тернопільській областях [15, 1974, 13 листоп.]. Ворошиловградський обком профспілки лише в 1974 р. виділив для освітян 15 390 путівок і курсовок у санаторії, будинки відпочинку, на туристичні бази [8, с. 60]. За останні два роки понад 6 тис. вчителів сільських шкіл Миколаївської області побували в санаторіях і будинках відпочинку [14, 1975, 6 серп.]. Дбає про зміцнення здоров'я вчителів Полтавський обком профспілки. В 1975 р. 180 педагогів, які потребували лікування, одержали путівки в санаторій, більше 400 відпочивали в оздоровчих і пансіонатах Криму, Кавказу, України. За кошти соціального страхування та фонду оздоровчих заходів придбано багато путівок і курсовок в «Лісову поляну», «Сосновий бір», курорт Миргород і ін. місця. Райкоми профспілки використали близько 160 тис. крб. на екскурсії в Севастополь, Київ, Краснодар [16, 1975, 19 серп.]. В цілому в республіці в 1975 р. понад 230 тис. працівників народної освіти оздоровлено в санаторіях, будинках відпочинку тощо [8, с. 60].

Партійні організації республіки важливого значення надають задоволенню духовних запитів учителів. Забезпечення їх найновішою - науковою, методичною, художньою літературою, періодичною пресою, перегляди кінофільмів, лекції, семінари, читання, інформації про новинки літератури і інші форми роботи сприяють духовному росту освітян.

Цінний досвід роботи по задоволенню духовних запитів вчителів має Гадяцька школа-інтернат Полтавської області, яку очолює Герой Соціалістичної Праці М. К. Андрієвський. Вчителям регулярно організовуються лекції з проблем науки, техніки, мистецтва, проводиться обговорення книг. Традиційними стали колективні перегляди кінофільмів. Вчителі школи залучаються до художньої самодіяльності і беруть в ній активну участь. Всі педагоги передплачують газети і журнали. Літній відпочинок теж використовують для свого духовного збагачення. Працівники школи побували в Москві і під час екскурсії в Великому театрі слухали опери П. Чайковського «Пікова дама», М. Мусоргського «Борис Годунов», дивилися балет Л. Мінкуса «Дон Кіхот». Вчителі їздили в Ленінград, Харків, Полтаву, Кременчук і знайомилися з визначними місцями, побували на батьківщині письменників І. С. Тургенева і Л. М. Толстого. Практикують у цій школі і виїзди всього педагогічного колективу на Південний берег Криму, де вчителі поєднують свій відпочинок з поповненням знань з історії, географії, літератури, відвідують місця, пов'язані з видатними людьми, історичними подіями [7, с. 17—21]. Подібні заходи по організації змістовного відпочинку, духовного збагачення вчителів проводяться в більшості шкіл республіки.

Аналіз досягнутого за роки минулих п'ятирічок дає змогу

свідчити, що у втіленні в життя ленінської турботи про вчителя, забезпеченні освітан найкращими умовами життя і праці, поліпшенні їх матеріального становища наша країна досягла хороших результатів.

Великі завдання в розвитку народної освіти поставив XXV з'їзд КПРС. Підвищення якості навчально-виховного процесу, дальше зміцнення матеріальної бази шкіл, поліпшення підготовки висококваліфікованих вчителів — завдання, на розв'язання яких повинні бути спрямовані зусилля партійних організацій, педагогічних колективів. Важливе місце відводиться зростанню добробуту радянського народу, в тому числі і педагогічних кадрів.

Головне завдання десятої п'ятирічки полягає в послідовному здійсненні курсу Комуністичної партії на піднесення матеріального і культурного рівня життя народу на основі динамічного і пропорційного розвитку суспільного виробництва і підвищення його ефективності, прискорення науково-технічного прогресу, зростання продуктивності праці, всемірного поліпшення якості роботи в усіх ланках народного господарства [5].

Це — яскраве підтвердження послідовного втілення в життя сформульованого В. І. Леніним програмного завдання партії — «...забезпечення *повного* добробуту і вільного *всебічного* розвитку *всіх* членів суспільства» [2, с. 218].

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ленін В. І. Сторінки з щоденника.—Повне збір. тв., т. 45, с. 346—350.
2. Ленін В. І. Зауваження на другий проект програми Плеханова.—Повне збір. тв., т. 6, с. 199—221.
3. До 100-річчя з дня народження Володимира Ілліча Леніна. Тези Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу. К., Політвидав України, 1970. 56 с.
4. Звіт Центрального Комітету КПРС і чергові завдання партії в галузі внутрішньої і зовнішньої політики. Доповідь Генерального секретаря ЦК КПРС тов. Л. І. Брежнєва на XXV з'їзді КПРС.—«Рад. Україна», 1976, 25 лют.
5. Основні напрями розвитку народного господарства СРСР на 1976—1980 рр. Доповідь Голови Ради Міністрів СРСР тов. О. М. Косигіна на XXV з'їзді КПРС.—«Рад. Україна» 1976, 2 берез.
6. Заходи по поліпшенню медичного обслуговування і охорони здоров'я вчителів.—36. наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР, 1972, № 7, с. 29—30.
7. Постановление президиума Полтавского обкома профсоюза работников просвещения, высшей школы и научных учреждений от 19 сентября 1975 года «Об опыте работы профорганизации Гадячской школы-интерната по мобилизации членов профсоюза на осуществление важнейших задач обучения и воспитания детей». Полтава, 1975.
8. Здобутки народної освіти Української РСР. К.; «Рад. школа», 1976.
9. Моторнюк М. Виховання молодого покоління — справа партійна. К., Політвидав України, 1974.
10. Ж. «Радянська школа».

11. «Український історичний журнал».
12. Газ. «Правда».
13. «Учительская газета».
14. Газ. «Рад. Україна».
15. Газ. «Рад. освіта».
16. Газ. «Зоря Полтавщини».
17. Партийний архів Полтавського обкому Компартії України.

В. Д. АНДРІЄНКО

**РАДЯНСЬКА ІСТОРИЧНА ЛІТЕРАТУРА ПРО РОЛЬ КПРС У
БУДІВНИЦТВІ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ НА УКРАЇНІ
(СЕРЕДИНА 30-х—50-х РОКІВ)**

Організація збройних сил для захисту здобутків Жовтня була першорядним завданням Комуністичної партії в роки громадянської війни. Теоретичне і практичне значення цієї проблеми викликало до неї постійну увагу дослідників. В історичній літературі середини 30-х—50-х років вона також набула розвитку. Разом з тим їй притаманні значні недоліки. Щодо нашої теми вони критично в загальних рисах визначені в деяких монографіях та історіографічних оглядах [1]. Розглянемо головні напрями, досягнення і недоліки в її розробці.

Слід зазначити, що в цей період проводилася певна археографічна робота [2]. Проте недооцінка в історичній літературі середини 30-х—50-х років діяльності КПРС по створенню Червоної Армії на Україні, значення Українського фронту позначились на характері документальних публікацій: в збірниках відсутні найважливіші рішення ЦК КП(б)У з воєнних питань. Було припинено видання спогадів про будівництво Червоної Армії на Україні.

Утруднення на шляху використання архівних фондів і всілякі обмеження, викликані впливом культу особи, негативно позначились на дослідженні історії військового будівництва на Україні в 1918—1919 роках. Припинувалась роль Комуністичної партії і її Центрального Комітету, вождя партії В. І. Леніна, революційної творчості народних мас у будівництві збройних сил. Суб'єктивно оцінювалась військово-організаторська діяльність таких видатних партійних і радянських працівників, як М. О. Скрипник, Я. Б. Гамарник, В. О. Антонов-Овсієнко. Із сторінок книг і статей зникли імена тих, хто відігравав визначну роль в організації Червоної Армії на Україні: М. І. Подвойського, Ю. М. Коцюбинського, М. Г. Крапив'янського, В. М. Примаківа, Й. Е. Якіра та інших. Ігнорувались досягнення історіографії проблеми в попередній період. І все ж, незважаючи на труднощі, в літературі середини 30-х—50-х років був зроблений новий крок у вивченні проблеми. У виданнях

другої половини 30-х років з'являються моменти у висвітленні діяльності КПРС щодо створення регулярних частин у «нейтральній зоні», організації повстанської боротьби на Україні в 1918 р., зміцнення воєнного союзу Радянської України і РРФСР, надання військової допомоги українському народу з боку Радянської Росії (праці І. Премислера, Б. Зільбермана, А. Виноградової, Є. Герасимова, М. Попова) [3]. Останній, зокрема, глибоко обґрунтував об'єктивні і суб'єктивні фактори, які впливали на процес формування збройних сил на Україні.

Основний зміст діяльності Комуністичної партії в роки Великої Вітчизняної війни — мобілізація всіх сил для розгрому фашистських армій, визначив і головний напрямок зусиль наукових кадрів: всебічне сприяння розв'язанню цього завдання ідеологічними засобами. Праці істориків відігравали велику роль у військово-патріотичному вихованні мас. Цим пояснюється збільшення у роки війни публікацій науково-популярного та пропагандистського характеру [4], поява значної кількості нарисів про революційну діяльність Г. І. Котовського, О. Я. Пархоменка, М. О. Руднева, Ф. А. Сергеева (Артема), М. О. Щорса — видатних організаторів Червоної Армії на Україні, — в яких не тільки систематизувався відомий матеріал, а й наводилися нові факти з історії військового будівництва. Серед них виділяються праці П. Панча та М. Прокопенка про організацію партизанської боротьби на Україні в 1918 р., стаття С. Кляцкіна про організаційно-агітаційну діяльність Всеросійської колегії по формуванню Червоної Армії на початку 1918 р., в тому числі в ряді міст України (Жмеринка, Ворошиловград, Донецьк, Одеса, Харків) [4].

З середини 40-х до середини 50-х років побачила світ низка узагальнюючих монографій з історії Радянських Збройних Сил, але особливості військового будівництва в окремих республіках у роки громадянської війни в них не розглядались [5].

У дослідженнях середини 40-х — 50-х років досить чітко визначились питання військово-мобілізаційної діяльності партійних організацій України, як однієї з найважливіших форм роботи КП(б)У по чисельному збільшенню і зміцненню Червоної Армії. В різній мірі вони розглядаються в усіх роботах, однак науковим рівнем відрізняються статті І. Л. Шермана [6], І. К. Рибалки [7], монографії А. В. Лихолата [8], М. І. Супруненка [9]. Саме з цього часу починається більш-менш широке використання архівних документів, матеріалів преси періоду громадянської війни.

А. В. Лихолат уперше в радянській історичній літературі дослідив ряд важливих питань про організацію і діяльність Українського фронту, здійснення політики національного військового будівництва на Україні. У його монографіях розкрито значення рішень IV Пленуму ЦК КП(б)У (квітень 1919 р.)

для зміцнення молодой Червоної Армії, частково розроблені питання створення військово-адміністративних органів, підготовки командних кадрів, боротьби з партизанщиною.

У праці М. І. Супруненка повніше, різнобічніше, ніж у попередній літературі, показано роботу КП(б)У по створенню і зміцненню повстанських дивізій, конкретніше проаналізовано діяльність Радянського уряду України, окремих партійних організацій по будівництву соціалістичної армії в 1918—1919 рр. Характерна риса дослідження М. І. Супруненка — широке використання наукової спадщини 20-х — першої половини 30-х років.

Отже, аналіз літератури свідчить про те, що дослідження проблеми з середини 30-х до середини 50-х років пройшло два етапи: перший — з середини 30-х до середини 40-х років, другий — з середини 40-х до середини 50-х років. В цілому підвищився науково-теоретичний рівень вивчення теми, були поставлені і частково розв'язані нові проблеми, в науковий обіг залучено багато фактів, документів, зроблені важливі висновки. Все це, безперечно, сприяло створенню основи для піднесення у вивченні проблеми на сучасному етапі.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Найда С. Ф. О некоторых вопросах истории гражданской войны в СССР. М., 1958. 244 с.; Супруненко М. І. До питання про вивчення історії громадянської війни на Україні. — «Комуніст України», 1956, № 10, с. 23—31; Рибалка І. К. Відновлення Радянської влади на Україні (1918—1919). Х., 1957. 295 с.; Щусь О. И. Коммунистическая партия Советского Союза — организатор и руководитель Украинского фронта (сентябрь 1918 г. — июнь 1919 г.). — Автореф. канд. дис. К., 1962. 24 с.; Наумова В. П. Летопись героической борьбы. М., 1972.

2. Крах германской оккупации на Украине (по документам оккупантов). М., 1936; Из истории гражданской войны на Украине в 1918 г. Подборка документов. — «Красный архив», 1939, № 4; Документы по истории гражданской войны в СССР, т. I. Первый этап гражданской войны. М., 1941; Отечественная война против германских оккупантов в 1918 г. Свердловск, 1941; Документы о разгроме германских оккупантов на Украине в 1918 году. М., 1942; Разгром немецких захватчиков в 1918 году. М., 1943; Червона гвардія на Україні (1917—1918). К., 1939; Профсоюзы СССР в создании Красной Армии. 1918—1920. М., 1940; Организация Красной Армии (1917—1918). М., 1943; Единство советского фронта и тыла в годы гражданской войны. Сб. документов и материалов (1918—1920). М., 1943.

3. Попов М. М. Шляхи Великої пролетарської революції на Україні. — «Під марксистсько-ленінським прапором», 1935, № 5; Премислер И. К истории германской оккупации на Украине в 1918 году. — «Под марксистско-ленинским знаменем», 1936, № 3; Его же. Германская оккупация на Украине в 1918 г. — «Исторический журнал», 1938, № 1; Зільберман Б. Розгром денікінщини і остаточна перемога Радянської влади на Україні. — «Більшовик України», 1937, № 9—10; Виноградова А. Розгром австро-німецьких окупантів. — «Більшовик України», 1938, № 1; Герасимов Е. Розгром німецьких окупантов на Україні. М., 1939.

4. Чикин Д. Крах германской оккупации на Украине в 1918 г. — «Военно-исторический журнал», 1941, № 6—7; Шириков К. Борьба со-

ветского народа против германских интервентов в 1918 году. М.—Л., 1941; Городецкий Е. Отечественная война против германских оккупантов на Украине в 1918 году.—«Большевик», 1941, № 11—12; Марков С. Ф. Отечественная война украинского народа против германских оккупантов в 1918 г. М., 1941; Супруненко М. Крах німецької окупації на Україні в 1918 році.—Боротьба українського народу проти німецьких загарбників. 36. статей. Вид-во АН УРСР, 1942; Білан Ю. Я. Німецьке іго на Україні та його повалення.—Наукова конференція, присвячена розвитку науки й культури на Україні. Матеріали до доповідей. Випуск I. К., 1945; Панч П. Українські партизани у Вітчизняній війні 1918 року. Укривдав при ЦК КП(б)У, 1942; Прокопенко Н. Боевые эпизоды партизанской борьбы на Украине в 1918 году. Саратов, 1942; Минц И. Красная Армия в борьбе с германскими захватчиками в 1918 г. М., 1941; Кляцкин С. Рождение Рабоче-Крестьянской Армии.—«Исторический журнал», 1941, № 7—8.

5. Шатагин Н. И. Организация и строительство Советской Армии в период иностранной интервенции и гражданской войны (1918—1920 гг.). М., 1954; Побежимов И. Ф. Устройство Советской Армии. М., 1954.

6. Шерман І. Л. Розгром григор'євщини.—«Наукові записки Харк. пед. ін-ту», 1947. Т. X.

7. Рибалка І. К. Збройна боротьба українського народу проти буржуазно-націоналістичної Директорії.—«Учені записки ХДУ». Т. XLIII, труді іст. ф-ту, 1952. Т. 2.

8. Лихолат А. В. Разгром буржуазно-националистической Директории на Украине. М., 1949; Его же. Разгром националистической контрреволюции на Украине (1917—1922). М., 1954.

9. Супруненко М. І. Україна в період іноземної воєнної інтервенції і громадянської війни (1918—1920 рр.). К., 1951.

ЗМІСТ

Федоренко Л. В. Керівництво ЦК РСДРП на чолі з В. І. Леніним участю більшовиків у виборах до IV Державної думи (1912 р.)	3
Чижов О. П. Братерське співробітництво більшовиків і болгарських «тісняків» у роки першої російської революції	11
Остапенко Б. І. Діяльність Харківської більшовицької газети «Пролетарий» по інтернаціональному вихованню трудящих в період підготовки Великої Жовтневої соціалістичної революції	18
Риболовлева Е. П. Відображення в мемуаристичі боротьби більшовиків України за організацію і розвиток фабзавкомів і профспілок, за робітничий контроль у період підготовки соціалістичної революції	26
Галагуз С. П. В. І. Ленін про необхідність залучення старих військових спеціалістів до Червоної Армії	36
Романенко К. Ф. В. І. Ленін про висування, як один з основних шляхів формування керівних кадрів партії на початку відбудовного періоду (1921—1923 рр.)	43
Горпиненко І. П. «Правда» і розвиток робкорівського руху на Україні в 1926—1932 рр.	51
Терещенко Н. В. Лауреати премій імені В. І. Леніна	57
Єрнеева К. Х. Робітничий клас — основна соціальна база зростання лав КПРС	64
Рущенко П. Т. Турбота партійних організацій України про підвищення ролі виробничих нарад і робітничих зборів (1959—1965 рр.)	72
Макаренко О. С. Про діяльність партійних організацій Української РСР по прискоренню науково-технічного прогресу і підвищенню якості виробленої продукції в 1961—1966 рр. (на матеріалах Харківської, Запорізької, Полтавської і Сумської областей)	78
Краснящих П. Г. Діяльність партійних організацій вузів м. Харкова по підвищенню суспільно-політичної і трудової активності студентської молоді. (1961—1965 рр.)	86
Бондарев Є. О., Дмитроченко М. Ф. Турбота Комуністичної партії України по забезпеченню ефективності партійної пропаганди в умовах будівництва комунізму (1964—1971 рр.)	92
Гребенюк В. В. Діяльність Компартії України по марксистсько-ленінському вихованню партійно-господарських кадрів важкої промисловості республіки (1966—1970 рр.)	98
Ніколаєв В. М. Заходи партійних організацій України по спеціалізації громадського тваринництва (1966—1970 рр.)	104
Шербина Т. П. Історіографія діяльності Комуністичної партії України по підготовці і вихованню наукових кадрів у роки восьмої п'ятирічки.	112
Станчев М. Г. Участь комсомольських організацій УРСР і НРБ в радянсько-болгарському культурному співробітництві (1970—1974 рр.)	118
Мокляк Л. М. З досвіду керівництва Компартії України зміцненням добробуту вчителів (1966—1975 рр.)	125
Андрієнко В. Д. Радянська історична література про роль КПРС у будівництві Червоної Армії на Україні (середина 30-х—50-х років)	131
	135

Партийное строительство на Украине

(на украинском языке)

Издательство при Харьковском

государственном университете

Издательского объединения «Вища школа»

Редактор А. Х. Балабуха

Художній редактор А. С. Романова

Художник С. А. Павлова

Технічний редактор Л. Т. Момот

Коректори М. Ф. Христенко, Л. П. Пипенко

Информ. бланк № 1894

Передано до складання 5.X 1976 р. Підписано до друку 7.I 1977 р. Формат 60×90^{1/16}. Папір друкарський № 2. Умовн. друк. арк. 8,5

Обл.-вид. арк. 9,9. Тираж 1000. Видавн. № 448. БД 50004. Замовлення 4-2900.

Ціна 59 коп.

Видавництво при Харківському державному університеті.

Видавничого об'єднання «Вища школа».

310003. Харків, 3, Університетська, 16.

Надруковано з матриць Поліграфкомбінату вид-ва «Соц. Харківщина», в Харківській міській друкарні № 16 Обласного управління у справах видавництва, поліграфії та книжкової торгівлі. Харків, Університетська, 16 Зам. 439.

